

Rikostaustatiedon vaikutus velvoitteiden laiminlyönteihin

Koronatukia hakeneiden yritysten
vastuuhenkilöiden rikostaustatiedot

Selvitys 2/2022

Julkaisun nimi:

Rikostaustatiedon vaikutus velvoitteiden laiminlyönteihin –
Koronatukia hakeneiden yritysten vastuuhenkilöiden
rikostaustatiedot

Tekijät:

Analyttikko Lasse Winter, asiantuntija Olavi Kärkkäinen

Diaarinumero: VH/Harmaan talouden selvitysyksikkö/2021/061

Julkaisija: Verohallinto, Harmaan talouden selvitysyksikkö

Julkaistu: 14.6.2022

Julkaisutapa: Sähköinen (PDF)

Julkisuus: Julkinen

Lisätietoja medialle:

Johtaja Janne Marttinen, puh. 029 512 6066

Apulaisjohtaja Marko Niemelä, puh. 029 512 6070

Muut yhteydenotot htsy@vero.fi

Julkaisualustat harmaa-talous-rikollisuus.fi ja harmaatalous.fi (vain luvite-
tuille viranomaisille)

Harmaan talouden selvitysyksikön selvityksissä esitetyt näkemykset ja tul-
kintakannanotot ovat yksikön omia, eivätkä ne sido Verohallintoa tai muita
viranomaisia.

Tiivistelmä

Valtionvarainministeriössä on vireillä valtionavustuslain (688/2001) uudistushanke. Hankkeessa on tarkoitus säätää valtionavustuslakiin tuen hakijaa ja saajaa koskevia, uusia tuen myöntämisen esteperusteita. Nykyisin valtionavustuksen myöntämisen edellytyksistä säädetään valtionavustuslain 7 §:ssä. Tämä selvitys tarjoaa tietoa valtionavustuslain mahdolliseksi jatkokehittämiseksi selvittämällä, kuinka merkityksellistä on tutkia hakijoiden rikostausta.

Tässä selvityksessä tutkitaan, lisääkö rikostaustainen vastuuhenkilö yrityksen velvoitteidenhoidon laiminlyöntien riskiä, saavatko tuenhakijat, joilla on rikostausta, herkemmin kielteisen tukipäätöksen sekä poikkeavatko rikostaustaisten vastuuhenkilöiden tukia hakeneet yritykset taloudellisilta ominaisuuksiltaan muista yrityksistä.

Selvityksessä yrityksen rikostaustaisuus jaoteltiin yrityksen vastuuhenkilöiden rikostuomioiden perusteella neilportaiseksi muuttujaksi, jossa yritys oli sen vastuuhenkilöiden henkilötietojen perusteella joko hankintalain 80 §:n mukaisesti rikostaustainen, muuten talousrikostaustainen, muuten rikostaustainen tai ei ollenkaan rikostaustainen. Nimikkeiden ryhmittelyyn lisäksi selvityksessä ei otettu kantaa henkilön saaman rikostuomion laatuun, vaan ryhmien sisällä rikosnimikkeitä kohdeltiin tasa-arvoisesti. Liitteessä 1 on tarkemmin avattu lista niistä rikosnimikkeistä, jotka kuuluvat hankintalain 80 §:n mukaisiin poissulkemisperusteisiin ja mitkä sen ulkopuoliset talousrikosnimikkeet ovat tässä selvityksessä otettu vielä omaksi ryhmäkseen.

Noin kolme prosenttia kaikista tutkimuksen kohdejoukkoon kuuluneista yrityksen vastuuhenkilöstä oli tuomittu rikoksesta vuosina 2016–2020. Kun yksikin rikoksesta tuomittu taustahenkilö riitti merkitsemään yrityksen rikostaustaiseksi, vajaa kahdeksan prosenttia aineiston yrityksistä tuli luokitelluksi rikostaustaiseksi.

Elinkeinonharjoittajien ja henkilöasiakkaiden osalta rikostuomion saaneiden osuus vastasi noin kolmea prosenttia. Tämän lisäksi selvitettiin, millaiseen osaan yritysten myönteisiä koronatukipäätöksiä olisi ollut vaikutusta, jos yrityksen taustahenkilöiden rikostuomiotausta olisi selvitetty ja paljonko tukieuroja olisi jäänyt myöntämättä. Tämän lisäksi selvitettiin, miten eri rikosnimikkeet selittivät yrityksen velvoitteidenhoidon puutteita.

Selvityksessä käytettiin tilastollisina malleina a. logistista regressiota, b. nolla-ja-yksi inflatoitua betaregressiota sekä c. binääristä elastic net -regressiota.

Tutkimuksen laskentamallien perusteella tuli osoitettua, että vastuuhenkilön rikostaustalla on selkeä, riskiä kohoittava vaikutus yrityksen verovelvoitteidenhoidossa havaittaviin häiriöihin. Yrityksen velvoitteidenhoitoa mitattiin kolmella ulottuvuudella, jotka olivat oikea-aikainen ilmoittaminen, oikeasisältöinen ilmoittaminen sekä oikea-aikainen maksaminen. Yrityksen taustahenkilöiden rikostuomiot lisäsivät riskiä puutteelliseen velvoitteidenhoitoon kaikissa kolmessa ulottuvuudessa. Erityisesti hankintalain 80 §:n mukaisen rikostuomion tai muun talousrikostuomion saaneiden henkilöiden yrityksillä oli puutteita velvoitteidenhoidossa. Jos koronatukia myöntäessä olisi hyödynnetty hankintalain 80 §:n mukaisia estoperusteita, olisi koronatukia jäänyt myöntämättä vajaa 12 miljoonaa euroa eli noin 0,7 % kaikista myönnetyistä tuista.

Selvityksen löydösten perusteella näyttää selvältä, että epätoivottu käytös yhdellä elämänalalla näyttäytyy lisääntyneenä riskinä myös toisaalla. Rikostuomion saaneiden henkilöiden yritykset hoitavat verovelvoitteensa muita huonommin. Yksittäisten rikosnimikkeiden ennustevoimaa tutkittaessa havaittiin, ettei kaikkia rikostuomioita voi niputtaa yhteen vaan toiset rikosnimikkeet indikoivat suuremmasta velvoitteidenhoidon puutteiden riskistä kuin toiset.

Avainsanat: Ilmiöt; valtionavustus, rikostausta, rikostuomio, velvoitteidenhoito, vastuuhenkilö

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Selvityksen tarkoitus.....	1
1.2	Taustaa.....	2
2	Tutkimusongelma, teoria ja tutkimuskysymykset	5
2.1	Selvityksen teoreettinen tausta.....	5
2.2	Tutkimuskysymykset	7
3	Aineisto, kohdejoukko ja menetelmä	9
3.1	Rikostuomiotiedot.....	9
3.2	Aineiston yritykset	12
3.3	Kausaalimallinnuksesta	14
3.4	Selvityksessä käytetyt tilastolliset menetelmät.....	15
4	Rikostaustaisuuden vaikutus verovelvoitteiden hoitoon	18
4.1	Yrityksen rikostaustan ja velvoitteiden hoidon teoreettinen yhteys.....	20
4.2	Velvoitteidenhoidon tilastollisista malleista	23
4.3	Rikostaustaisuus ja ajoissa ilmoittaminen.....	24
4.4	Rikostaustaisuus ja oikeasisältöinen ilmoittaminen.....	26
4.5	Rikostaustaisuus ja oikea-aikainen maksaminen.....	29
4.6	Rikostaustaisuuden merkitys velvoitteidenhoitoon.....	31
5	Yrityksen rikostaustaisuus ja koronatuet	33
5.1	Rikostaustaisuuden yhteys myönnettyihin koronatuikiin	35
5.2	Rikostuomio julkisen tuen epäämisperusteena.....	38
5.3	Taloustiedot ja tukipäätökset	40
6	Rikosnimikkeen merkitys yrityksen verovelvoitteiden hoitamiseen	44
6.1	Rikosnimikkeen yhteys velvoitteidenhoidon laiminlyönteihin.....	44
6.2	Rikosnimike ja koronatuen myöntäminen	46
7	Johtopäätökset	48
8	Lähdeluettelo	50
9	Luettelo kuvioista ja taulukoista	51
10	Liitteet	52
10.1	Hankintalain 80 § pakolliset poissulkemisperusteet	1
10.2	Hankintalain 80 § ulkopuoliset talousrikosnimikkeet	2

1 Johdanto

Valtionvarainministeriössä on vireillä valtionavustuslain (688/2001) uudistushanke. Hankkeessa on tarkoitus säätää valtionavustuslakiin tuen hakijaa ja saajaa koskevista, uusista tuen myöntämisen esteperusteista. Nykyisin valtionavustuksen myöntämisen edellytyksistä säädetään valtionavustuslain 7 §:ssä.

Harmaan talouden selvitysyksikkö (HTSY) on tutkinut rikostaustan vaikutusta yrityksen harmaan talouden riskiin selvityksessä "Rikostaustatiedon merkitys harmaan talouden riskin arvioinnissa" dnro: 2018_021. Selvityksessä todetaan, että rikostaustatiedolla on merkitystä harmaan talouden riskin arvioinnissa. Vastuuhenkilön rikostaustatieto on yhteydessä yrityksen velvoitteiden hoitamiseen. Rikostaustatietoja ei kuitenkaan ole hyödynnetty tehokkaasti viranomaisvalvonnassa puutteellisten käytötarkoitus- ja tietojenvaihtosäännösten takia.

Rikostaustaisten vastuuhenkilöiden hallinnoimissa yrityksissä oli paljon lyhyen elinkaaren yrityksiä sekä Verohallinnon rekisteritietojen perusteella toimimattomia yrityksiä. Yritykset olivat harvemmin merkittyinä ennakkoperintä- tai arvonlisäverorekisteriin kuin muut yritykset. Rikostaustaisten yrityksillä oli yleisemmin verovelkaa kuin muilla yrityksillä. Paitsi talousrikokset, myös muut rikokset nostivat häiriöriskiä.

1.1 Selvityksen tarkoitus

Tämän selvityksen tarkoitus on tutkia, vaikuttaako vastuuhenkilön rikostausta elinkeinotoiminnan lakisääteisten velvoitteiden laiminlyönteihin. Tässä selvityksessä hyödynnetään Oikeusrekisterikeskukselta saatuja, koronatukia hakeneiden yritysten vastuuhenkilöiden rikostaustatietoja ajalta 1.1.2016–31.12.2020. Tämän lisäksi tukea hakemattomien yritysten joukosta on otettu satunnaisotos, joiden vastuuhenkilöiden rikostuomiot on myös pyydetty Oikeusrekisterikeskukselta vastaavalta ajalta. Vastuuhenkilöiden hallinnoimien yritysten käyttäytymistä tutkitaan vuoden 2020 verotietojen avulla.

Selvityksessä tutkitaan, onko yrityksen taustahenkilöiden rikostaustalla vaikutusta yrityksen toimintaan sekä velvoitteidenhoitoon. Lisäksi selvitetään, onko tukipäätöksissä epäsuorasti muiden esimerkiksi taloudellisten tekijöiden kautta jo tullut huomioiduksi yritysten rikostaustaisuus sekä millainen vaikutus koronatukia myöntämiseen olisi ollut, jos tukien myöntämiselle olisi ollut lakiin kirjattuna esteperusteena yrityksen taustahenkilöiden rikostuomiot.

Selvityksen tarkoituksena ei ole tehdä normatiivisia lausuntoja siitä, mitkä rikostuomiot ovat olennaisempia kuin toiset. Selvityksessä rikostaustaisuus käsitellään neliluokkaisena muuttujana, jossa yritys voi olla rikostaustainen hankintalain 80 §:n mukaisesti, muuten talousrikos-

taustainen, muuten rikostaustainen tai ei ollenkaan rikostaustainen. Edellä mainitun rikosnimikkeiden karkean ryhmittelyn lisäksi selvityksessä ei oteta kantaa rikoksen laatuun tai vakaavuuteen. Selvityksessä kuitenkin tutkitaan tilastollisin menetelmin, millä rikosnimikkeillä on vahvin selitysvoima suhteessa yrityksen velvoitteidenhoidon puutteisiin. Tällä tavalla saadaan puhtaasti tilastollinen arvio eri rikosnimikkeiden merkityksestä verovelvoitteiden puutteiden riskiä kohottavana tekijänä. Selvityksessä tuodaan esille mitä tuomioita ja kuinka laajasti niitä on ollut niiden yritysten vastuuhenkilöillä, jotka ovat hakeneet koronaturkia.

1.2 Taustaa

Sisäministeriö ja KRP ovat valtionavustuslain uudistushankkeen yhteydessä nostaneet esiin henkilön rikostaustaa koskevan tiedon merkityksen tukipäätöstä tehdessä. Hankkeessa on keskusteltu siitä, voidaanko ja millä edellytyksillä tuen hakijoiden vastuuhenkilöiden tai omistajien osallistumista rikolliseen toimintaan pitää tuen myöntämisen esteperusteena. Erityisesti on keskusteltu siitä, voidaanko käyttää tietoa henkilön osallistumisesta järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan tukipäätöstä tehdessä.¹

Rikostietojen käyttöä hallinnollisessa menettelyssä on käsitelty myös vuosille 2020–2023 laaditussa harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnan toimenpideohjelmassa ja nostettu kirjauksena Marinin hallituksen ohjelmaan. Sen hankkeessa 3.1 "Kehitetään viranomaisten tietojenvaihtosäännöksiä harmaan talouden toimijoiden tunnistamiseksi ja torjunnan tehostamiseksi" todetaan, että rikostaustatietojen ottaminen käyttöön harmaan talouden valvonnassa on yksi tietojenvaihtosäännösten kehittämisaikana.

Tietoja henkilön rikostaustasta löytyy rikosrekisteristä. Rikosrekisterilain (770/193) 2 §:n mukaan rikosrekisteriin merkitään tiedot ratkaisuista, joilla henkilö on Suomessa tuomittu ehdottomaan vankeuteen, yhdistelmärankaistukseen, valvontarangaistukseen, yhdyskuntapalveluun, ehdolliseen vankeuteen, ehdollisen vankeuden ohessa tuomittuun sakkoon, yhdyskuntapalveluun tai valvontaan, nuorisorangaistukseen, nuorisorangaistuksen sijasta sakkoon, viraltapanoon tai jätetty rikoslain (39/1889) 3 luvun 4 §:n 1 tai 2 momentin nojalla rangaistukseen tuomitsematta. Rikosrekisteriin merkitään myös tiedot ratkaisuista, joilla oikeushenkilö on tuomittu yhteisösakkoon.

Rikosrekisteritietojen käyttö perustuu aina lain nimenomaiseen säännökseen. Rikosrekisteritietojen luovutuksesta erilaisiin käyttötarkoituksiin on säädetty rikosrekisterilain 4 ja 4a §:ssä. Rikosrekisterilain 4a §:n 1 momentin 6 kohdassa todetaan, että rikosrekisteritietoja luovutetaan viranomaiselle asiassa, joka koskee valtionavustuslaissa tarkoitetun valtionapuviranomaisen

¹ Valtiovarainministeriö. <https://vm.fi/hanke?tunnus=VM014:00/2021>.

myöntämää valtionavustusta tai sen takaisinperintää. Rikosrekisteritietojen käyttö hallinnollisessa menettelyssä vaatisi myös sen valtuuttavan säännöksen lainsäädäntöön, jossa säädetään tietojen varsinaisesta käyttötarkoituksesta. Valtionavustuslain 7 §:n 2 momentissa todetaan, että jos valtionavustusta voidaan käyttää palkkakustannuksiin, avustus voidaan myöntää vain erityisen painavasta syystä, jos valtionavustuksen hakija tai tämän rikoslain (39/1889) 47 luvun 8 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettu edustaja on lainvoimaisella tuomiolla tuomittu rangaistukseen mainitun lain 47 luvun 6 a §:ssä tarkoitettua rikoksesta valtionavustuksen myöntövuonna tai sitä edeltäneiden kahden vuoden aikana tai valtionavustuksen hakija tai tämän rikoslain 47 luvun 8 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettu edustaja on lainvoimaisella tuomiolla tuomittu rangaistukseen ulkomaalaislain (301/2004) 186 §:ssä tarkoitettua rikoksesta valtionavustuksen myöntövuonna tai sitä edeltäneiden kahden vuoden aikana.

Valtionavustuslain 7 §:n 2 momentin säännös rikosrekisteritietojen käyttämisestä tuen myöntämisen esteperusteena on suppea ja kattaa luvattomaan ulkomaiseen työvoiman käyttöön liittyvät rikokset, eikä sen perusteella pystytä arvioimaan esimerkiksi sitä, onko henkilö tuomittu järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan liittyvistä rikoksista.

Rikosrekisteritietoja tai tietoja henkilön rikostaustasta käytetään rikosrekisterilain 4 a §:n 2 kohdan mukaisesti myös asiassa, joka koskee viranomaisen lupaa tai hyväksyntää, jonka edellytyksenä on henkilön luotettavuus. Tämän perusteella rikosrekisteritietoja käytetään esimerkiksi arvioitaessa henkilön hyvämaineisuutta liikenteen palveluista annetun lain (320/2017, 2 osan 2 luvun 5, 6, 8 ja 9 §:t - henkilö- ja taksiliikenneluvat) mukaan ja harkittaessa pakollisia poissulkemisperusteita julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain (1397/2016, 80 §) mukaan. Nämä säännökset mahdollistavat rikosrekisteritietojen käyttämisen henkilön luotettavuuden arvioinnissa jonkin verran laajemmin kuin valtionavustuslain säännös. Luotettavuusedellytys on mainittu useassa laissa muun muassa alkoholilain² ja lain kaupallisesta tavaran ja henkilökuljetuksesta³ ja hankintalain 80 §:ssä⁴. Hankintalain 80 §:ssä on listattu useita rikosnimikkeitä, joita tulisi käyttää poissulkemisperusteena kilpailutuksessa. Tämä on toistaiseksi rikosnimikkeistöltään laajin edellä todetuista säännöksistä, mutta sekään ei sisällä kaikkia keskeisiä talousrikoksia. Säännöksistä puuttuvat esimerkiksi kirjanpitorikokset (RL 30 luvun 9–10 §:t) ja velallisen rikokset (RL 39 luku).

Koska hankintalain 80 § on rikosnimikkeiltään laajin laissa jo olemassa olevista säännöksistä, voidaan hankinnan suorittamiseen liittyvän harkinnan ja yritykselle myönnettävän tuen

² Alkoholilaki (1102/2017): <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2017/20171102>.

³ Laki henkilö ja tavaraliikenteestä (262/2013): <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20130262>.

⁴ Hankintalaki (1397/2016): <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161397>.

harkinnan ajatella muistuttavan tältä osin toisiaan. Tässä selvityksessä otetaan hankintalain 80 § pääasialliseksi perusteeksi, jolla eri rikosnimikkeitä erotellaan toisistaan. Selvityksessä ei oteta kantaa, onko hankintalaissa mainitut rikosnimikkeet riittävä listaus valtionavustuslainsäädäntöön mahdollisesti säädettäväksi huomioitavista rikoksista vai pitäisikö listaan lisätä tai siitä poistaa siitä puuttuvia rikosnimikkeitä.

Selvityksessä huomioidaan lisäksi erikseen joukko talousrikosnimikkeitä, joita ei mainita hankintalain 80 §:ssä. Nämä koetaan tarpeelliseksi erotella muista hankintalain ulkopuolisista rikosnimikkeistä niiden luonteen vuoksi, sillä talousrikokset ovat selvästi kytköksissä myös verovelvoitteiden laiminlyömiseen. Listausta sekä hankintalain 80 §:ään kuuluvista että sen ulkopuolisista tässä selvityksessä huomioituista talousrikosnimikkeistä löytyy liitteestä 1.

2 Tutkimusongelma, teoria ja tutkimuskysymykset

Nykyään on useassa laissa huomioitu poissulkevana ehtona organisaatiohenkilön rikostausta, mutta tämän rikostaustan tosiasiallista vaikutusta ei ole laajalti tutkittu eikä sitä, voidaanko tällainen "riskiyritys" tunnistaa jo muilla tiedoilla, kuten lakisääteisten ilmoitusten puutteilla ja maksuhäiriöillä tai heikolla taloudellisella tilanteella. Tässä selvityksessä pyritään täyttämään tätä aukkoa.

Tarkoituksena on selvittää, antavatko yrityksen taustahenkilöiden rikostuomiot sellaista informaatiota yrityksestä, joka nostaa yrityksen harmaan talouden ja talousrikollisuuden riskiprofiilia. Henkilötietojen suojaamisen kannalta on tärkeää, ettei henkilön rikostaustaa koskevia tietoja käytetä turhaan lakisääteisenä estoperusteena, jos sille ei näytä olevan perusteltua tarvetta. Erityisesti selvityksessä tutkitaan yrityksen rikostaustaisuuden yhteyttä verovelvoitteiden hoitoon. Yrityksen verovelvoitteidenhoito on yleisesti hyvä mittari kuvaamaan yrityksen oikein toimimista.

Covid-19-pandemian aikana yrityksille jaettiin niin sanottuja koronatukia, joita myönnettiin hakemuksesta pandemiasta kärsineille yrityksille. Tukia myönsivät muun muassa Valtionkonttori, Business Finland, kunnat ja ELY-keskukset. Tukimuotoina olivat muun muassa kustannustuki, koronahäiriötuet, ELY-keskusten rahoitus koronaviruksen aiheuttamasta poikkeustilanteesta ja tilanneanalyysin ja kehittämistoimenpiteen tuki sekä Finnveran lainat ja takaukset sekä Business Finlandin tilapäinen toiminnankehittämislain häiriötilanteisiin.

Selvityksessä tutkitaan, missä määrin yrityksen taustahenkilöiden rikostaustaisuutta huomioitiin epäsuorasti koronatukien⁵ myöntämisessä ja kuinka paljon taustahenkilöiden rikostuomioiden tosiasiallinen tarkistus olisi vaikuttanut tukipäätösten tekemiseen, mikäli valtionavustuksen myöntämisen esteperusteena olisi käytetty hankintalain 80 §:ää vastaavaa säännöstä.

2.1 Selvityksen teoreettinen tausta

Yrittäjien muuta populaatiota korkeampi riskinsietokyky on ollut tutkimuksen kohteena jo yli sata vuotta. Knightin mukaan yrittäjyyteen liittyy monisyistä epävarmuutta, jonka osa yksilöistä kykenee käsittelemään paremmin henkilökohtaisten ominaisuuksiensa ansiosta. (Knight, 1921, ss. 233–291)

Suomessa yrittäjien riskinottohalukkuutta on tutkittu esimerkiksi Pohjois-Suomen Kohortti 66-tutkimusaineiston avulla, johon kuuluu Oulun ja Lapin lääneissä vuonna 1966 syntyneet

⁵ Koronatuen maksajat ja tuet pääosin: Business Finland kehitystuki, Valtionkonttori kustannustuki, ELY yritystuet ja kalatalouden tuki, yksityisyrittäjien tuki kunnilta, OKM:n tuki kulttuurialan yhteisöille, MARA-tuet KEHA-keskukset, MMM:n tuki maatalouden toimijoille.

henkilöt. Kyselytutkimuksen tuloksista havaittiin, että yrittäjät ovat huomattavasti muita valmiimpia ottamaan riskejä ja uskovat saavansa siitä hyötyjä. Riskiä vähemmän karttavat henkilöt ovat muita useammin yrittäjiä, senkin jälkeen, kun muita yrittäjyyttä selittäviä asioita vakioidaan, kuten sukupuoli. (Väänänen, 2015, ss. 27–44)

Myös rikolliset ovat vähemmän riskiä kaihtavia kuin muu populaatio (Langlais, 2008). Itse asiassa tuomittujen riskihalukkuus tekee entisistä vangeista sopivia yrittäjiä ja rikostausta lisää henkilön todennäköisyyttä aloittaa yritystoiminta (Armel Irakunda, 2020). Yrittäjät ja rikoksista tuomitut ovat siis riskien kaihtamisen profiililtaan samankaltaisia. Vuonna 2019 Suomessa rikoksesta epäillyistä henkilöistä viisi prosenttia oli yrittäjiä, tarkoittaen noin 12 500 henkilöä (Lund, 2021).

Rikosten uusiminen on tyypillistä ja iso osa kaikista rikostuomioista annetaan samoille, jo ennestään tuomituille henkilöille. Rikoksenuusinnan määritelmä ja raportointitapa vaihtelee maittain, eikä maiden välistä vertailua ole mielekäästä tehdä (Fazel, 2015). Suomen osalta vuonna 2005 vankilasta vapautuneista kahden vuoden sisällä 36 % oli tuomittu uudestaan ja koeajalle päästetyistä 25 %, tarkoittaen yhteensä 31 prosentin tasoa rikoksen uusimisessa (Graubøl, 2010).

Moni tulee myös tuomituksi kerralla useammasta kuin yhdestä rikoksesta. Tilastokeskuksen tilastojen mukaan noin 30 prosenttia kaikista vuonna 2020 rikoksesta epäillyistä oli epäiltynä useammasta kuin yhdestä rikoksesta. Keskimääräinen epäilty oli syytettynä 2,4 rikoksesta (Tilastokeskus, 2020).

Yleisesti on ajateltu, että valkokaulusrikolliset poikkeaisivat muista rikollisista ollen väkivallattomia, korkeasti koulutettuja ja toimien muilla elämän osa-alueilla eettisesti. Myös valkokaulusrikolliset itse tahtovat tehdä pesäeron heidän ja "katukriminaalien" välille. Moni talousrikoksiin syyllistynyt ei kuitenkaan persoonallisuuspilteiltään eroa lainkaan muista rikollisista ja heidän rikosten uusimisprosenttinsa on korkea. (Perri, 2016)

Talousrikoksiin syyllistyneiden persoonallisuuspilteitä on tutkittu ja havainnoissa on todettu toimijoilla olevan heikko itsekontrolli (Saarioja, 2009), (Blicke, 2006). Tyypillisiä havaintoihin perustuneita havaintoja ovat myös narsismi, tunnollisuus sekä nautinnon hakeminen toiminnasta (Saarioja, 2009). Edelleen on tutkimuksissa havaittu valkokaulusrikollisuuden yhteyttä psykopatiaan (Repo-Viitanen, 2007). Ray on tutkimuksessaan (Ray, 2007) todennut, että valkokaulusrikollisuutta selittävä piirre on psykopaattisuus, koska liike-elämässä arvostettuja arvoja ovat voitontavoittelu ja menestys. On myös tutkittu, että "valkokauluspsykopaatit" eroavat muista psykopaateista siten, että heillä on korkea tunnollisuudentunne ja kyky pitää impulsiivisuutensa kurissa (Rantanen, 2020).

Yhdysvalloissa tehdyn tutkimuksen mukaan talousrikoksiin syyllistyneet eivät rajoitu tekemään pelkkiä talousrikoksia. Moni on jopa syyllistynyt myös tappoihin ja murhiin. Yleisimmin talousrikoksiin syyllistyneiden murhat ovat instrumentaalisia eivätkä spontaaneja; niiden motiivina on tyypillisesti pelko oman huijauksen paljastumisesta (Perri, 2016). On havaittu, että jopa neljännes valkokaulusrikoksista tuomittu on aiemmin syyllistynyt ja tuomittu väkivaltarikoksesta (Richard G Brody, 2018).

Yrittäjät ovat siis keskimäärin luonteeltaan vähemmän riskiä karttavia kuin muu populaatio, mikä pätee myös rikollisiin. Lisäksi rikokset tapaavat kasaantua samoille henkilöille ja niin kutsutut valkokaulusrikolliset yleisestä luulosta poiketen sortuvat myös muuhun rikollisuuteen. Edellä kerrotut tiedot muodostavat käytetyn teoreettisen pohjan, joka ohjaa tutkimuskysymysten asetantaa sekä tulosten tulkintaa. Oikein toimivien yrittäjien lisäksi osa yrittäjistä ei karta velvoitteidenhoidossa riskinottoa, ja se saattaa johtaa havaintoihin harmaasta taloudesta.

2.2 Tutkimuskysymykset

Edellä käydyn teoriakatsauksen perusteella on perusteltua tehdä hypoteesi, jonka mukaan yksilöiden riskikäyttäytyminen kasaantuu ja yrityksen taustahenkilöiden henkilökohtaiset rikostuomiot näkyvät myös yrityksen verovelvoitteidenhoidon puutteina. Tästä yleisestä hypoteesista ja tutkimuksen selvitysongelmasta johdetaan seuraavat tarkemmat tutkimuskysymykset, joihin selvityksessä haetaan vastaukset:

- 1) Vaikuttaako yrityksen vastuuhenkilöiden rikostausta yrityksen riskiin laiminlyödä velvoitteidenhoitoa. Onko tuomion vaikutus hankintalain 80 §:ssä mainitusta rikosnimikkeestä tai muusta talousrikostuomiosta yrityksen verovelvoitteiden hoitoon muita rikostuomioita voimakkaampi;
- 2) Tuleeko yrityksen taustahenkilöiden rikostausta missä määrin epäsuorasti huomioiduksi koronatukipäätöstä tehtäessä;
- 3) Jos rikostausta olisi huomioitu suoraan lakiperustaisena estoperusteena koronatukien päätöksenteossa, kuinka moni tukia saanut olisi saanut kielteisen päätöksen ja kuinka suurista tukisummista euroina on kyse;
- 4) Millainen yhteys tuomion rikosnimikkeellä on yrityksen velvoitteidenhoitoon ja koronatukipäätökseen vai onko rikostaustan kannalta kaikki rikostuomioon johtaneet teot samanarvoisia.

Selvityksen pyrkimyksenä on esittää merkityksellinen kausaalisuhde hakijan vastuuhenkilön todetun rikostaustan vaikutukseen yrityksen ilmoituksien laiminlyönteihin sekä lakisääteisten maksujen ja verojen tilittämiseen. Lisäksi tutkitaan mikä vaikutus yritysten taustahenkilöiden

rikostaustalla olisi ollut koronatuken myöntämiseen, jos se olisi ollut tukea myöntävän virkailijan tiedossa ja lakisääteisenä tuen esteperusteena.

3 Aineisto, kohdejoukko ja menetelmä

Selvityksessä hyödynnetään Oikeusrekisterikeskukselta (ORK) saatuja käräjäoikeuksien rikostuomiotietoja. Rikostuomiot ovat vuosilta 2016–2020 ja ne on haettu koronatukia hakeneiden yritysten organisaatiohenkilöille⁶ sekä koronatukia hakeneille elinkeinonharjoittajille. Koronatukia hakeneiden yritysten lisäksi on otettu vertailuryhmiksi 10 000 osakeyhtiön sekä 10 000 elinkeinonharjoittajan satunnaisotos tukia hakemattomien toimijoiden joukosta, joiden taustahenkilöille on myös haettu rikostuomiotiedot.

Satunnaisotos on haettu siitä syystä, että koronatukia hakeneet yritykset ja elinkeinonharjoittajat eivät välttämättä ole edustava otos koko yritystoimijoiden joukosta. Näin voidaan varmistaa, että tehtävät päätelmät rikostaustaisuuden merkityksestä ovat mahdollisimman luotettavia ja yleistettäviä.

Yhteensä rikostuomioaineisto sisältää noin 14 400 riviä tietoja. Rikostuomiosyytteessä on aineistossa yhteensä 7 300 eri henkilöä noin 8 400 eri oikeustapauksessa. Näistä syytteen mukaisen tuomion on saanut noin 5 800 eri henkilöä. Yhteen rikostapaukseen voi liittyä useampi henkilö, ja yhdellä henkilöllä voi olla yhdessä tuomiossa useampi rikosnimike. Suurin osa aineiston henkilöistä on tuomittu vain yhdestä rikosnimikkeestä, mutta eniten tuomioita saaneella henkilöllä on selvityksen ajanjaksolla tuomio yli viidestäkymmenestä rikosnimikkeestä. Tässä selvityksessä huomioidaan vain täysin syytteen mukaisesti tuomitut rikostuomiot eli syytteeseen joutumista tai ainoastaan osittain syytteen mukaista tuomiota ei lasketa rikostaustaisuudeksi.

Oikeusrekisterikeskuksen tietojen lisäksi selvityksessä käytetään Valtiontalouden tarkastusvirastolta saatuja tietoja koronatukia⁷ hakeneista yrityksistä sekä Verohallinnon tietoja yritysten taloudellisesta asemasta sekä velvoitteiden hoidosta.

3.1 Rikostuomiotiedot

Rikostuomiotiedot käsitellään selvityksessä neliluokkaisesti niin, että yritykset jaetaan yrityksen vastuuhenkilöiden rikostuomiotietojen mukaan hankintalain 80 §:n mukaisesti rikostaustaisiin, muuten talousrikostaustaisiin, muuten rikostaustaisiin ja rikostaustattomiin. Luokittelu

⁶ Organisaatiohenkilöllä tarkoitetaan "liiketoimintakiellosta annetun lain (1059/1985) 2 §:ssä tarkoitettua henkilöä tai sellaista omistajaa, joka yksin tai yhdessä ylenevässä tai alenevassa sukulaissuhteessa olevan henkilön, avio- puolison, rekisteröidyssä parisuhteessa toisen osapuolen tai samassa taloudessa asuvan henkilön kanssa omistaa vähintään 10 prosenttia yhteisön pääomasta tai heillä on vastaava osuus yhteisön äänimäärästä" Laki 1207/2010 2 § 1 mom. 2 kohta.

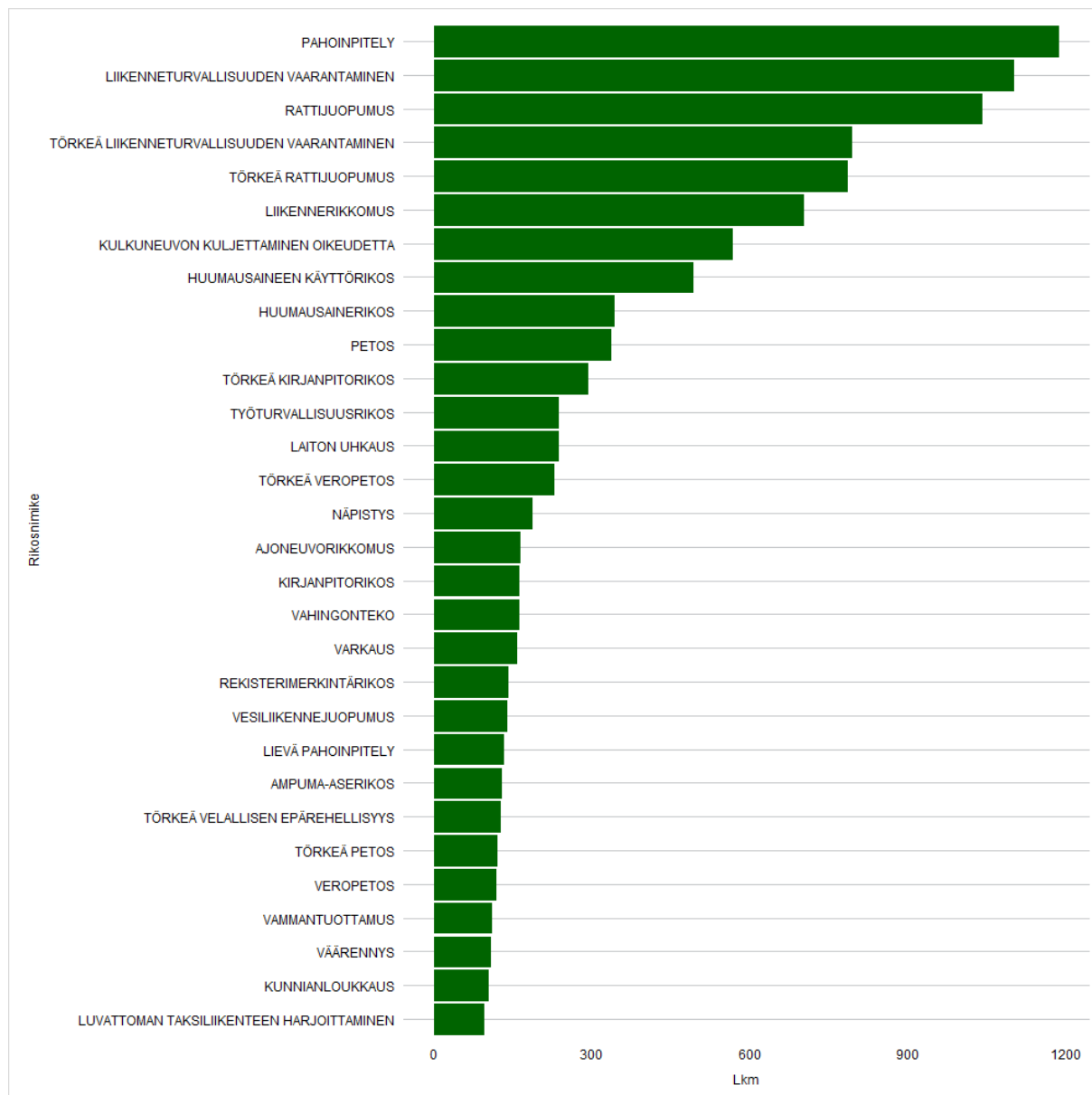
⁷ Valtiontalouden tarkastusviraston kokoama aineisto sisältää kattavasti kaikki vuonna 2020 myönnetty koronatuot, kuten Business Finlandin myöntämän häiriötuen sekä matkailu- ja ravintola-alalle kohdistetun hyvityksen toiminnan rajoittamisesta.

tehdään niin, että jos yhdelläkin yrityksen taustahenkilöllä on hankintalain 80 §:ssä mainittu rikostuomio, yritys merkitään hankintalain mukaisesti rikostaustaiseksi. Jos taas yrityksellä on yksikin taustahenkilö tuomittu muusta kuin hankintalain 80 §:ssä mainitusta talousrikoksesta, tulee yritys luokitelluksi muuten talousrikostaustaiseksi. Vastaavasti jos yhdelläkin taustahenkilöllä on mikä tahansa muu tuomio eikä yritystä ole vielä luokiteltu kahteen edellä mainittuun luokkaan, tulee yritys luokitelluksi muuten rikostaustaiseksi. Huomioon ei siis oteta taustahenkilöiden kokonaismäärää, tuomioiden kokonaismäärää tai tuomion laatua.

Näin käsiteltynä noin 7,7 prosenttia osakeyhtiöistä luokitellaan ylipäätään rikostaustaiseksi. Rikostuomion saaneet taustahenkilöt eivät pääsääntöisesti keskity samoihin yritysryppäisiin vaan ovat jakautuneet melko tasaisesti. Ainoastaan kolmella osakeyhtiöllä on neljä rikoksesta tuomittua taustahenkilöä ja ainoastaan vajaalla 30 yrityksellä on kolme tai neljä rikostuomion saanutta taustahenkilöä.

Toisaalta yksi rikoksesta tuomittu taustahenkilö voi kuulua monen eri yrityksen taustavoimiin. Yhteensä noin 800 aineiston rikoksista tuomituista taustahenkilöistä on kahden tai useamman yrityksen taustahenkilönä. Eniten yrityskytköksiä on henkilöllä, joka on 36 eri yrityksen taustavaikuttajana. Yhdeksällä henkilöllä on suhde kymmeneen tai useampaan yritykseen ja vajaalla 60 henkilöllä on suhde viiteen tai useampaan yritykseen. Yhteensä näillä noin 800 rikoksista tuomitulla useamman yrityksen taustahenkilöllä on suhde 2 199 eri yritykseen. He vastaavat siis yli kolmanneksesta kaikista rikostaustaisista yhteisöistä.

Elinkeinonharjoittajat vastaavat yksin toiminnastaan, joten heidän kohdallaan yritys ja rikoksesta tuomittu taustahenkilö ovat yksi ja sama toimija. Myös osa osakeyhtiöistä on käytännössä yhden henkilön pyörittämiä firmoja ja ne vertautuvat näin toiminnaltaan elinkeinonharjoittajiin. Tällaisia yhden taustahenkilön yhtiöitä aineistossa on noin 15 000 eli noin viidesosa kaikista aineiston yhteisöistä.

Kuvio 1. 30 yleisintä rikosnimikettä aineiston taustahenkilöillä (Lähde ORK, 1/2022)

Tyypillisimmät rikosnimikkeet aineiston tuomituilla henkilöillä liittyivät pahoinpitelyihin, huumausainerikoksiin ja liikennერიkkomuksiin, joilla tekoina ei ole välttämättä suoraa kytköstä henkilön elinkeinotoimintaan. Suhteellisen yleisiä olivat myös kirjanpitorikokset, petokset sekä veropetokset, joiden taas voidaan ajatella suoraan liittyvän asiakkaan elinkeinotoimintaan.

Pääsääntöisesti tässä selvityksessä ei oteta kantaa rikosnimikkeeseen. Erikseen on kuitenkin tutkittu hankintalain 80 §:n mukaiset poissulkemisperusteet sekä siihen kuulumattomat talousrikokset. Hankintalain 80 § on laajimmin lakiin kirjattu lista rikosnimikkeistä, joilla on suoraa vaikutusta yrityksen toimintaan, joten on perusteltua käsitellä kyseiset tuomiot muista erillään. Tässä selvityksessä ei muuten oteta kantaa hankintalain kattamiin rikosnimikkeisiin, eikä siihen tulisiko listaan joko lisätä tai siitä poistaa muita rikosnimikkeitä.

Taulukko 1. Hankintalain 80 §:n mukaiset poissulkemiseen johtavat rikosnimikkeet ja niiden lukumäärät aineistossa

Rikosnimike	Syytteiden lkm	Tuomioiden lkm	Tuomittujen lkm
Törkeä vetopetos	297	154	140
Työturvallisuusrikos	251	124	119
Veropetos	121	85	83
Työsyryntä	41	11	11
Törkeä rahanpesu	41	11	11
Rahanpesu	25	5	4
Törkeä työeläkevakuutusmaksupetos	23	7	6
Työaika-suojelurikos	12	5	5
Kiskonnantapainen työsyryntä	6	4	4
Lahjuksen antaminen	6	1	1
Luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttö	5	3	2
Työeläkevakuutusmaksupetos	5	2	2
Törkeä avustuspetos	5	2	2
Avustuspetos	3	1	1
Tuottamuksellinen rahanpesu	3	2	2
Yhteensä	844	417	365

Hankintalaissa mainituissa rikosnimikkeissä vain noin 49 % syytekohtista on tuomittu syytteen mukaisesti, kun koko aineistossa osuus oli noin 68 %. Yhteensä 635 eri henkilöä oli syytetty yhdestä tai useammasta hankintalaissa mainitusta rikosnimikkeestä. Näistä vähintään yhdestä syytekohtasta oli syytteen mukaisesti tuomittu 366 eri henkilöä. Nämä 366 henkilöä liittyvät 450 eri yritykseen, joista elinkeinonharjoittajia on 88.

Aineiston perusteella etsitään vastausta siihen, onko taustahenkilön rikostuomio yleensä sellainen tekijä, joka lisää velvoitteidenhoidon laiminlyömissä riskiä. Selvityksen luvuissa 4 ja 5 kaikki rikosnimikkeet asetetaan samalle viivalle lukuun ottamatta hankintalain 80 §:n pykälässä mainittuja nimikkeitä sekä sen ulkopuolisia talousrikoksia, eikä niiden välille muuten tehdä eroja.

Rikostuomio rattijuopumuksesta on tällöin tilastollisen mallin näkökulmasta yhtä raskauttava tekijä velvoitteidenhoidon puutteiden taustalla kuin mikä tahansa muukin tuomio. Eri rikosnimikkeiden suhdetta verovelvoitteiden hoitamiseen tutkitaan tarkemmin luvussa 6.

3.2 Aineiston yritykset

Yhteensä aineisto kattaa noin 121 000 yritystä. Näillä 121 000 yrityksellä on yhteensä vajaa 240 000 taustahenkilöä, joiden rikostuomiotiedot on pyydetty Oikeusrekisterikeskukselta.

Koronatukia hakeneita uniikkeja yrityksiä oli aineistossa noin 101 000, joista osa oli hakenut useampaa kuin yhtä koronatuen muotoa. Vähintään yhden myönteisen koronatukipäätöksen oli saanut 85 000 yritystä. Noin 16 000 yrityksellä oli hylätty kaikki koronatukihakemukset.

Tämän lisäksi noin 250 yritystä on palauttanut saamansa koronatuen, joko vapaaehtoisesti tai vaatimuksesta.

Riippumatta yritysmuodosta (yhteisö, elinkeinonharjoittaja) ja koronatukien hakemisesta, reilu kolme prosenttia aineiston taustahenkilöistä on saanut rikostuomion. Koronatukia hakeneet yritykset eivät siis ole muuta yrityspopulaatiota suhteellisesti useammin rikostaustaisia, joten niiden voidaan ajatella tältä osin kuvastavan hyvin koko yrityspopulaatiota.

Taulukko 2. Aineiston yritykset koronatukihakemuksen mukaan sekä taustahenkilöiden rikostuomiot (Lähde: ORK 1/2022)

Tukipäätös	Oikeudellinen muoto	Yritysten lkm	Rikostaustaisten lkm	Rikostaustaisten osuus
Elinkeinonharjoittaja	Kyllä	41 877	1 274	3 %
Elinkeinonharjoittaja	Ei	4 990	260	5,2 %
Elinkeinonharjoittaja	Tuet palautettu	123	12	9,8 %
Elinkeinonharjoittaja	Ei hakenut	9 998	303	3 %
Yhteisö	Kyllä	43 822	3 314	7,6 %
Yhteisö	Ei	10 826	1 068	9,9 %
Yhteisö	Tuet palautettu	133	5	3,8 %
Yhteisö	Ei hakenut	9 819	645	6,6 %

Koronatukia hakeneiden yritysten joukossa oli myönteisen päätöksen saaneita osakeyhtiöitä noin 3 300 yritystä, joiden taustahenkilöistä vähintään yhdellä on rikostuomio. Tämä vastaa noin 7,6 prosenttia kaikista tukia saaneista osakeyhtiöistä. Kielteisen päätöksen saaneista noin 10 prosentilla oli vähintään yksi rikostuomion saanut taustahenkilö. Vastaavat prosentiosuudet elinkeinonharjoittajien osalta ovat noin 3 prosenttia ja 5 prosenttia.

Taulukko 3. Aineiston yritykset rikostuomion tyypin sekä oikeudellisen muodon mukaan luokiteltuna

Rikostuomio	Oikeudellinen muoto	Lukumäärä	Osuus
Ei	Yhteisö	59 568	92,2
Ei	Elinkeinonharjoittaja	55 138	96,8
Hankintalaki	Yhteisö	362	0,6
Hankintalaki	Elinkeinonharjoittaja	88	0,2
Muu tuomio	Yhteisö	4 519	7
Muu tuomio	Elinkeinonharjoittaja	1 724	3
Muu talousrikos	Yhteisö	151	0,2
Muu talousrikos	Elinkeinonharjoittaja	37	0,1

Valtaosa aineiston rikostaustaisista yrityksistä menee luokkaan "muu rikostuomio", jonka vastuuhenkilöt ovat tyypillisesti tuomittu rattijuopumuksista tai pahoinpitelyistä. Hankintalain 80 §:ssä mainittujen rikostuomioiden mukaisesti oli tuomittu 0,2 prosenttia elinkeinonharjoittajista ja muu tuomio talousrikoksesta oli vain 36 eri elinkeinonharjoittajalla eli vain 0,1 prosentilla aineistosta. Talousrikostaustaisia yhteisöjä oli aineistossa hieman enemmän, yhteensä noin 0,8 prosenttia. Näistä noin kolme neljästä on luokiteltu hankintalain 80 §:n mukaisesti

rikostaustaisiin. Muuten kuin hankintalain mukaisesti tuomittuja talousrikostaustaisia yhteisöjä on yhteensä 146.

3.3 Kausaalimallinnuksesta

Selvityksessä on tarkoitus selvittää, vaikuttaako yrityksen vastuuhenkilöiden rikostausta yrityksen verovelvoitteiden hoitoon. Jos yrityksen vastuuhenkilöiden rikostaustaisuudella ei ole havaittavissa merkittävää yhteyttä verovelvoitteiden hoitoon, tiedon huomioiminen tukipäätöstä tehdessä on tuskin perusteltua. Tässä selvityksessä pyritään mallintamaan rikostaustaisuuden merkitys siten, että saatujen tulosten perusteella voidaan tehdä kausaalioletuksia vaikutussuhteesta.

Kausaalisyhteydellä ei tarkoiteta fysikaalista ilmiötä, jossa pallon A osuminen palloon B aiheuttaa pallon B liikkeen. Kausaalisuhde voi ilmentyä niin, että A:n esiintyminen lisää tapahtuman B todennäköisyyttä, mutta ei ole sen välttämätön eikä riittävä ehto.

Yleinen sanonta kuuluu, että tilastollinen korrelaatio ei tarkoita kausaatiota. Kahden muuttujan välinen tilastollinen assosiaatio ei vielä kerro, aiheuttaako muuttuja A muutoksen muuttujassa B vai päinvastoin, vai onko olemassa mallin ulkopuolinen muuttuja C, joka aiheuttaa molemmat.

Kausaliteettia ei toisaalta voi olla ilman minkäänlaista tilastollista korrelaatiota. Jotta korrelaatiolle voi antaa kausaliteettiin viittavia merkityksiä, tarvitaan kuitenkin erillinen kausaalimalli. Teoreettinen kausaalimalli mahdollistaa vastaamisen "mitä jos"-kysymyksiin, joihin perinteinen tilastotiede ei kykene (Pearl ja MacKenzie 27–36, 2018).

Selvityksessä tutkitaan yrityksen vastuuhenkilöiden rikostaustan vaikutusta yrityksen verovelvoitteiden hoitoon. Käytännössä aitoa kausaalisuhdetta on lähes mahdotonta saada selville havaintotutkimuksessa, mutta huolellisella tutkimusasetelman suunnittelulla voidaan tehdä melko hyviä päätelmiä vaikutussuhteesta.

Kausaalimallinnuksessa käytettävät mallit ovat usein aivan samoja kuin tilastollisessa päätelyssäkin käytettävät mallit, mutta kausaalimallinnus eroaa tilastollisesta mallinnuksesta siinä, miten tarkasti ja eksplisiittisesti oletukset muuttujien välisistä suhteista tuodaan esille. Usein kausaalimallinnuksen oletusten esiintuomiseksi käytetään niin kutsuttuja kausaalidiagrammeja (Directed Acyclical Graph eli DAG). Diagrammin avulla voidaan eksplisiittisesti tuoda ilmi tutkijan oletukset ja millä tavalla eri muuttujat tulisi mallissa huomioida.

Kausaalidiagrammien suuri etu on se, että se tekee ns. takaovikriteerin identifioimisen helppoksi. Takaovikriteeri muuttujan X suhteen täyttyy, kun muuttujien X ja Y välille ei jää kuin yksi suora reitti kausaaligraafissa. Esimerkiksi jos kausaaligraafiin on määritelty vaikutussuhteet

$X \rightarrow Y$ ja $X \leftarrow Z \rightarrow Y$, kontrolloimalla muuttujaa Z^8 saadaan X :n oma, puhdas vaikutus muuttajaan Y selville sulkemalla X :n ja Y :n välinen reitti, joka kulkee muuttujan Z kautta. (Morgan ja Winship 2015, 109–110)

On huomioitava, että kausaalidiagrammin olemassaolo ei tee siitä totta; huonosti päätelty kausaalidiagrammi voi johtaa väärin muotoiltuun malliin ja harhaisiin johtopäätöksiin muuttujan A kausaalisuhteesta muuttajaan B . Toisaalta ilman eksplisiittisesti ja teoriapohjaisesti ilmaistua kausaalidiagrammia ei voida tehdä kausaalipäätelyä; särkylääkkeen ottaminen ja päänsärky kulkevat käsi kädessä, mutta harva on sitä mieltä, että särkylääke aiheuttaisi päänsärkyä.

Tässä selvityksessä käytettävää kausaalimallia avataan tarkemmin luvussa 4.

3.4 Selvityksessä käytetyt tilastolliset menetelmät

Selvityksessä käytetään kolmea eri tilastollista mallia, jotka ovat logistinen regressio, nolla-jaksoiksi inflatoitu betaregressio sekä binäärinen elastic net -regressio. Malleista ja niiden käyttökohteista kerrotaan lyhyesti enemmän alla. Tarkoituksena ei ole kuitenkaan esitellä kattavasti mallien matemaattisia ominaisuuksia, vaan ensisijaisesti tarjota tukea mallien tulosten tulkitsemiseen.

Logistisessa regressiossa vastemuuttuja on kaksiluokkainen, 0/1-muuttuja. Tässä selvityksessä niin oikeasisältöinen ilmoittaminen, verovelkaisuus kuin koronatuon saaminen käsitellään binäärisenä vastemuuttujana, joiden mallintamiseen hyödynnetään logistista regressiota.

Betaregressio taas olettaa vastemuuttujan noudattavan betajakaumaa ja saavan arvoja väliltä $[0,1]$. Se on erityisen hyödyllinen, kun mallinnetaan osuuksia. Tässä selvityksessä myöhässä annettujen ilmoitusten osuus saa arvoja nollan ja yhden väliltä ja on siten mallinnettavissa betaregressiolla.

⁸ Z on tässä mallissa ns. "confounder" eli sekoittava tekijä. Se aiheuttaa muutoksia sekä muuttujissa X ja Y . Esimerkiksi klassisen esimerkin mukaisesti korkea lämpötila aiheuttaa sekä lisääntyneitä jäätelönmyyntiä, että hukkumiskuolemia. Jos lämpötilaa ei huomioida mallissa, joka pyrkii selittämään jäätelönmyynnin vaikutusta hukkumiskuolemiin, on havaittava vaikutussuhde vinoutunut. Kontrolloimalla lämpötila, "takaovi" jäätelönmyynnin ja hukkumiskuolemien välillä suljetaan ja jäljelle jää jäätelönmyynnin aito vaikutus hukkumiskuolemiin (jonka voidaan perustellusti olettaa olevan nolla).

Lisäksi selvityksessä tutkitaan sitä, miten rikostuomion saaneiden joukossa eri rikosnimikkeet ovat yhteydessä niin velvoitteidenhoitoon kuin koronatuon epäämiseen. Tätä tutkitaan binäärisellä elastic net -regressiolla, joka on logistisen regression jatke. Siinä regressiokertoimia rajoitetaan sakkotermeillä⁹ ja osa muuttujista tippuu kokonaan mallista pois. Tällä tavoin voidaan rajoittaa yksittäisten muuttujien vaikutusvaltaa ja vähentää ylisovittumista¹⁰. Menetelmä soveltuu erityisen hyvin sellaisiin käyttötapauksiin, jossa on paljon selittäviä muuttujia, kuten usein tekstianalytiikan sovellutuksissa.

Logistisen regression sekä betaregression tuottamat regressiokertoimet eivät ole suoraan tulkittavissa, kuten lineaarisessa regressiossa. Regressiokertoimista voidaan johtaa niin sanottu vetosuhde (engl. *odds ratio*), jonka avulla voidaan tulkita, kuinka paljon muutos kussakin muuttujassa vaikuttaa vasteeseen. Vetosuhde on tulkittavissa siten, kuinka paljon todennäköisemmäksi yhden yksikön muutos tai muutos suhteessa referenssikategoriaan selittävässä muuttujassa tekee tapahtuman A suhteessa tapahtumaan B. Esimerkiksi jos vastemuuttujana on "verovelkaa kyllä/ei", niin "rikostuomion: kyllä" vetosuhde 1,55 tarkoittaa, että rikostaustainen yritys on 1,55-kertaisella todennäköisyydellä verovelkainen verrattuna muuten vastaavaan yritykseen ilman rikostuomion saaneita taustahenkilöitä.

Vetosuhteen ongelma on sen vaikeatulkintaisuus ja ettei se kykene kertomaan suhteellisesta riskistä. Sama vetosuhde tarkoittaa hyvin erilaista konkreettista vaikutusta lopputulokseen, jos riski esiintyy prosentilla asiakkaista kuin jos riski esiintyy puolella asiakkaista. Betaregression kohdalla vetosuhteen tulkinta arkijärjellä menee jo lähes mahdottomaksi, sillä tulkinta ei liity yhden tapahtuman todennäköisyyteen suhteessa toiseen vaan muutokseen prosentiosuudessa.

Näistä vetosuhteen ongelmista johtuen selvityksessä esitetään lisäksi rikostuomiotaustan marginaalivaikutus (engl. *average marginal effect*). Marginaalivaikutus muuttujalle X saadaan, tekemällä kullekin havainnolle ennustus muuttujan X eri arvoilla, mutta pitäen kaikki muut havainnon muuttujien arvot vakiona. Näin nähdään, miten mallin antama ennuste muuttuu, kun kiinnostuksen kohteena olevan muuttujan arvot muuttuvat. Koska muutos ennusteessa ei ole vakio kaikilla asiakkailla, saadaan muuttujan marginaalivaikutus ottamalla keskiarvo kaikkien havaintojen muutoksista.

⁹ Elastic net -regressioon lisätään sekä LASSO-regression L1-sakkotermi että ridge regression L2-sakkotermi, jotka yhdistetään lineaarisesti. L1-sakkotermi pakottaa pienet regressiokertoimet nolleen, jolloin mallista häviää hyvin heikosti vastetta ennustavat muuttujat. L2-sakkotermi rajoittaa regressiokertoimia ja kutistaa niitä kohti nollessa. Yhdistämällä nämä sakkotermit saadaan vähennettyä regressiomallin varianssia poistamalla siitä turhia muuttujia ja rajoittamalla regressiokertoimia, jotka voivat pienessä ja monidimensionaalisessa aineistossa kasvaa liian suuriksi sattuman vaikutuksesta. Tavoitteena on siis valita sellainen regressioyhtälön muoto, jossa mukana olisi mahdollisimman vähän muuttujia, jotka eivät oikeasti vaikuta vastemuuttujaan.

¹⁰ Ylisovittamisella tarkoitetaan sitä, että malli oppii harjoitusaineiston rakenteen liian hyvin, jolloin se ei enää yleisty harjoitusaineiston ulkopuolisiin havaintoihin.

Marginaalivaikutuksen tulkinta on huomattavasti suoraviivaisempaa kuin vetosuhteen. Se kertoo suoraan, keskimäärin kuinka monta prosenttiyksikköä todennäköisemmin tapahtuma A tapahtuu kuin tapahtuma B, kun muuttujan X arvo muuttuu. Betaregression kohdalla marginaalivaikutus tulkitaan muutoksena osuudessa. Tässä tapauksessa kuinka monta prosenttiyksikköä enemmän keskimäärin yritys antaa veroilmoituksistaan myöhässä, kun sillä on rikostaustaa verraten muuten täysin vastaavaan yritykseen, jolla rikostaustaa ei ole. Esimerkiksi jos hankintalain mukaisen rikostaustaisuuden marginaalivaikutus elinkeinonharjoittajilla yrityksen oikeasisältöiseen ilmoittamiseen on 4,7 prosenttiyksikköä, tarkoittaa se, että hankintalain mukaisesti rikosnimikkeestä tuomittu elinkeinonharjoittaja tekee muuten vastaavaa verrokkiaan 4,7 prosenttiyksikköä todennäköisemmin virheitä veroilmoituksessaan.

4 Rikostaustaisuuden vaikutus verovelvoitteiden hoitoon

Verovelvoitteiden hoito voidaan OECD:n mallin mukaan jakaa neljään ulottuvuuteen, jotka ovat rekisteröityminen Verohallinnon rekistereihin, oikea-aikainen ilmoittaminen, oikeasisältöinen ilmoittaminen sekä maksaminen ajoissa (OECD 2004). Tässä selvityksessä keskitytään näistä kolmeen jälkimmäiseen.

Lähtökohtaisesti kaikki koronatukia hakeneet yritykset kuuluvat yhteen tai useampaan Verohallinnon rekisteriin, eikä tämän ulottuvuuden tutkiminen ole tässä selvityksessä tarkoituksenmukaista. Rekisteröitymättömien tutkiminen olisi myös haastavaa, sillä Verohallinnolla ei lähtökohtaisesti ole tietoja täysin verojärjestelmän ulkopuolella toimivista yrityksistä. On kuitenkin oletettavaa, että yrityksen taustahenkilöiden rikostaustaisuudella on selkeä yhteys rekisterien ulkopuolella toimimiseen.

Tutkimuksessa käytetään Valtion talouden tarkastusvirastolta (VTV) saatua koronatukiaineistoa, jossa yritykset ovat tunnistettavissa y-tunnuksella, joten ne ovat Verohallinnon rekisteritiedoissa.

Oikea-aikainen ilmoittaminen

Oma-aloitteisten verojen¹¹ oikea-aikainen ilmoittaminen tarkoittaa veroilmoitusten jättämistä määräaikaan mennessä arvonlisäverotuksessa, työnantajasuorituksissa ja yrityksen välittömässä verotuksessa. Tämä on yksiselitteisesti määriteltävissä käytettävissä olevalla datalla, sillä veroilmoituksen jättäminen ajoissa on lähtökohtaisesti riidaton tapahtuma. Harvinaiset käyttökatkot OmaVerossa juuri eräpäivänä tai paperilla jätetyt ilmoitukset voivat aiheuttaa epäselvyyttä, mutta lähtökohtaisesti mittausvirhettä ei pitäisi juuri olla.

Tässä selvityksessä oikea-aikainen ilmoittaminen tutkitaan niiden perusjoukkoon kuuluvien yritysten osalta, jotka ovat kalenterivuoden 2020 aikana antaneet vähintään 13 veroilmoitusta eli vähintäänkin elinkeinotoiminnan tuloveroilmoituksen (lomake 5 elinkeinonharjoittajilla, lomake 6B yhteisöillä) sekä kuukausittaisen ALV-ilmoituksen. Pienemmillä ilmoitusmäärillä yksittäinen unohdus vaikuttaa liikaa vastemuuttujana käytettyyn myöhässä annettujen veroilmoitusten osuuteen.

Verovelvollisen laiminlyödessä ilmoituksen antamisen oikeaan aikaan, hän tai yhteisö saa perusteetta käyttöönsä pysyvästi tai määräajaksi varoja, jotka kuuluisivat tilitettäväksi veronsaajalle tai lakisääteisen vakuutusvelvoitteen hoitajalle.

¹¹ Verohallinto. [Oma-aloitteiset verot - vero.fi](https://vero.fi).

Verovelvollisen verojen oikea-aikainen ilmoittaminen on verojen kertymisen kannalta olennaista, koska ilmoittamaton vero ei päädy maksuun oikea määräisenä, oikeaan aikaan eikä päädy Verohallinnon rekistereihin perittäväksi veroksi. Kokonaan laiminlyöty arvonlisäveroilmoitus johtaa yleensä arvioverotukseen, jossa veroerät määrätään maksettavaksi virkailijan laskelman perusteella.

Verotusjärjestelmämme ei kestäisi tilannetta, jossa verot tulisi periä ja saattaa tietoja kantaan Verohallinnon aktiivisina toimenpiteinä, kuten arvioina tai verotarkastuksen perusteella. Toistuva ilmoitusten ajallaan antamisen laiminlyönti on usein merkki ilmoituksenantajien tulorahoitusvaikeuksista tai jopa suunnitelmallisesta verojen välttämisestä lyhyen elinkaaren yrityksissä.

Oikeasisältöinen ilmoittaminen

Oikeasisältöinen ilmoittaminen tarkoittaa veroilmoituksen täyttämistä tarkasti ja todenperäisellä pääosin kirjanpitoon perustuvalla tiedolla. Tietojen oikeellisuutta ei voida todentaa kaikilta asiakkailta; vain niiltä, jotka on virkailijan toimesta valvottu.

Tässä selvityksessä hyödynnetään tietoa verotarkastuksilta sekä arvonlisäveron, yhteisöjen tuloverotuksen ja henkilöiden tuloverotuksen säännönmukaisesta verotuksesta niin kutsutusta pöytävalvonnasta. On huomioitava, että valvontaan ei pääsääntöisesti jouduta satunnaisesti vaan riskiperusteisesti; näin tarjolla on vain vino näkymä oikeasisältöiseen ilmoittamiseen eikä tämän osalta saada ongelmitta koko populaatioon yleistettäviä tuloksia.

Veroilmoituksen täyttövirheet voidaan jakaa kahteen kategoriaan: huolimattomuusvirheisiin ja tarkoituksenmukaiseen väärän tiedon antamiseen. Ensimmäisen luokan virheet voivat olla myös verovelvollisille vahingollisia ja osa verovalvonnasta johtaa verovelvollisille suosiollisiin muutoksiin. Lähtökohtaisesti tarkoituksenmukainen väärän tiedon antaminen johtaa aina veromenetyksiin yhteiskunnalle. Tässä selvityksessä huomioidaan yhtäläisesti kaikki verotukseen tehdyt muutokset, olivat ne asiakkaalle haitallisia tai suosiollisia.

Verovelvollisen ilmoittaessa verotettavan tulonsa määrän liian alhaisena, hänelle jää perusteetta veronsaajalle kuuluvia varoja käyttöönsä. Veroilmoitusten tietoja annetaan vääränsisältöisenä veronmaksun välttämiseksi esimerkiksi yrityksen vakavissa rahoitusvaikeustilanteissa tai muussa petollisessa toiminnassa.

Oikea-aikainen maksaminen ja verovelka

Oikea-aikainen maksaminen on käsiteltävissä yrityksen verovelan kautta. Jos yrityksellä on verovelkaa, ei yritys luonnollisesti ole hoitanut maksuveloitteitaan. Verovelka on selkeä ja ongelmaton mittari, joka on tasapuolisesti käytettävissä aivan koko yrityspopulaatiolle, mutta

sen ongelma liittyy sen ajalliseen ulottuvuuteen. Moni yritys, jolla on verovelkaa maaliskuun alussa, voi olla täysin velaton huhtikuuhun tultaessa. Verovelka täytyy päätellä pistemäisesti tietyn ajanhetken tilanteen perusteella, joten moni yritys, jolla on aiemmin tai myöhemmin ollut verovelkaa voi näyttäytyä valitun pisteen aikana täysin ongelmattomalta.

Tässä selvityksessä käsitellään verovelkaisena yrityksenä kaikki ne yritykset, joilla on yli kolme päivää myöhässä olevia maksamattomia veroeriä ajanhetkellä 31.12.2020. Elinkeinonharjoittajien verovelat sisältävät mahdollisesti myös suoraan liiketoimintaan kuulumattomia veroja, kuten esimerkiksi omassa asuinkäytössä olevan omakotitalon kiinteistövero.

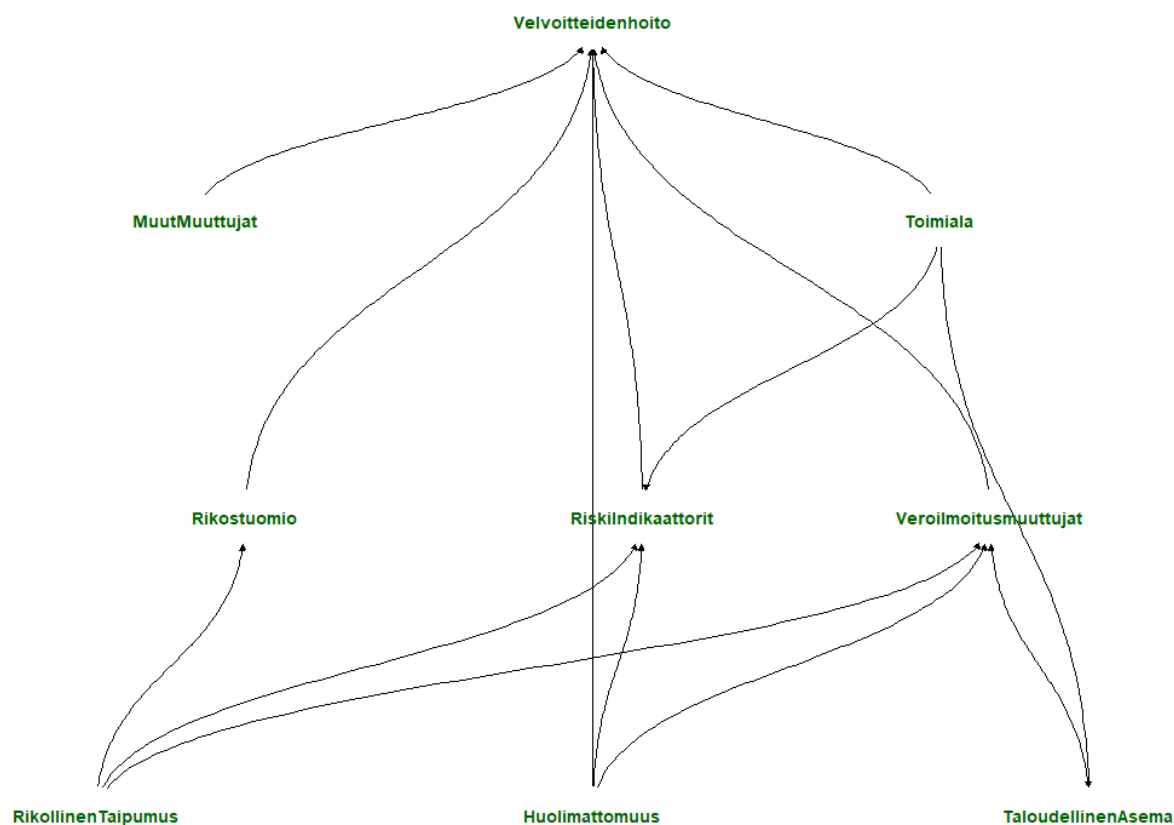
Verovelka toimijan luotettavuuden tarkastelussa osoittaa pääasiassa tulorahoitusongelmaa eli hinnoittelu, kulurakenne, markkinatilanne yms. eivät ole liiketoiminnassa kohdallaan. Verovelka synnyttyään jää yritykseen roikkumaan ja on vahva indikaatio talouden ja tulorahoituksen ongelmista. Harmaan talouden selvitysyksikön selvityksessä elinkeinotoiminnan verovelosta (2015_04) tarkasteltiin yritysten selviytymistä verovelasta. Selvityksessä havaittiin, että joulukuussa 2012 verovelkaisista yrityksistä 27 prosentilla ei ollut enää verovelkaa vuoden kuluttua joulukuussa 2013 eli siis 73 prosentilla oli verovelkaa. Velattomien osuus kasvoi edelleen 36 prosenttiin kesäkuuhun 2014 mennessä eli 64 prosentille jäi verovelkaa.¹²

4.1 Yrityksen rikostaustan ja velvoitteiden hoidon teoreettinen yhteys

Velvoitteiden hoitamatta jättämiseen voidaan olettaa olevan taustalla kolme juurisyytä: velvoitetta ei a) muisteta/osata b) haluta c) voida hoitaa. Velvoite voi siis jäädä hoitamatta huolimattomuuden ja osaamattomuuden vuoksi. Joko veroilmoitusta ei vain muisteta täyttää ajoissa tai sitten se täytetään huolimattomasti, jolloin virheitä tapahtuu, vaikka niihin ei erityisesti pyritä. Velvoite voidaan jättää täyttämättä tarkoituksellisesti. Tällöin pyritään saamaan joko veroetua ilmoittamalla liian vähän tuloja tai liian paljon kuluja. Viimeisenä syynä voi olla se, että velvoitetta ei yksinkertaisesti kyetä hoitamaan, koska siihen ei ole taloudellisia mahdollisuuksia. Tämä koskee lähinnä verojen maksua ja verovelan syntyä.

Näitä kolmea syytä ei voida suoraan havaita datasta. Ne ovat niin kutsuttuja latentteja muuttujia, joita voidaan vain approksimoida datasta havaittavien muuttujien avulla. Tällöinkin ne menevät ristiin, sillä Verohallinnon havaittavissa oleva tieto voi syntyä monella tapaa. Alla nähdään karkea teoretisointi, miltä velvoitteiden hoidon kausaalidiagrammi näyttää.

¹² Harmaan talouden selvitysyksikön verovelkaselvitys II 2015_4.

Kuvio 2. Velvoitteidenhoidon kausaalidiagrammi

Diagrammin pohjalla on kolme velvoitteiden hoitamatta jättämisen juurisyytä: tarkoituksellisuus eli asiakkaan taipumus rikolliseen toimintaan, huolimattomuus sekä asiakkaan taloudellinen asema. Keskellä taas on nähtävissä havaittavissa oleva asiakkaan toiminta: yrityksen taustahenkilöiden saamat rikostuomiot, muut Verohallinnon tiedossa olevat riskikäyttäytymisen indikaattorit sekä asiakkaan antamat veroilmoitukset. Näiden kaikkien ajatellaan olevan kausaalisuhteessa asiakkaan velvoitteidenhoitoon. Lisäksi on joukko muita muuttujia, niin pienenä kuin havaittavissa olevia, joiden tiedetään tai oletetaan vaikuttavan asiakkaan velvoitteidenhoitoon, mutta jotka eivät ole johdettavissa kolmesta juurisyytä. Yksi esimerkki tällaisesta on yrityksen toimiala.

Asiakkaan rikostuomion käsitetään tämän selvityksen teoreettisen taustan perusteella johtuvan pääasiallisesti asiakkaan taipumuksesta rikolliseen toimintaan, joko harkinnanvaraisesti tai puhtaasti impulsiivisesti. Yksi näkökulma on, että tuomion saanut on toiminnassaan välinpitämätön yhteiskunnan kielloista, käskyistä ja määräyksistä. Rikostuomio voinee harvinaisissa tapauksissa johtua puhtaasta huolimattomuudesta, mutta yksinkertaistuksen vuoksi tätä mahdollisuutta ei tässä selvityksessä huomioida.

Muut riskitekijät

Verohallinnon luoma asiakkaiden riskipisteitys kuvaa sitä, kuinka riskisenä verovelvollinen nähdään valvonnan näkökulmasta. Riskipisteityksen perusteena ovat valvontatulokset, joissa valvonnan lopputuloksena asiakkaan verotusta on korjattu verovelvollisen vahingoksi. Asiakkaan veroilmoituksen virheet ovat seurannaisia joko puhtaasta huolimattomuudesta/osaamattomuudesta tai tarkoituksenmukaisesta tietojen väärinilmoittamisesta. Riskipisteitys pyrkii kuvaamaan erityisesti asiakkaan tarkoituksella tavoittelemaa veroetua koskevaa riskisyyttä, mutta se kuvaa myös asiakkaan huolimattomuudesta ja osaamattomuudesta johtuvaa riskisyyttä.

Asiakkaan veroilmoituksillaan antamat tiedot kuvaavat ensisijaisesti yrityksen taloudellista elinvoimaisuutta. Veroilmoituksen tietoja ei voida kuitenkaan tulkita puhtaana mittarina. Kuten aiemmin todettiin, veroilmoituksen tiedot voivat olla pielessä niin asiakkaan tavoitteellisen verovälttelyn kuin huolimattoman toiminnan seurauksena. Jos verovelvollinen on valvottu ja veroilmoitusta on korjattu, tässä selvityksessä käytetään valvonnan lopputuloksena saatavaa tietoa, ei asiakkaan veroilmoituksella antamaa tietoa.

Kolmen juurisyyn kausaalivaikutus velvoitteidenhoitoon ajatellaan kulkevan edellä esitettyjen, havaittavissa olevien muuttujien kautta. Tällöin voidaan hyödyntää niin sanottua takaovikriteeriä, jolloin kontrolloimalla regressiomallissa ne muuttujat, joiden kautta rikostuomio voisi vaikuttaa velvoitteidenhoitoon, saadaan rikostaustaisuuden oma, puhdas kausaalivaikutus esiin.

Yrityksen velvoitteidenhoitoon voi vaikuttaa myös muita tekijöitä, niin mitattavia kuin latentteja, mitkä eivät ole johdannaisia kolmesta juurisyystä. Tässä selvityksessä regressiomalleissa otetaan huomioon asiakkaan toimiala, sillä toimialalla on tunnettu kytkös veroriskien ilmentymiseen. Toimiala vaikuttaa vahvasti myös yrityksen taloudelliseen asemaan. Toimialan vakioiminen ei ole esillä olevan mukaan välttämätöntä takaovikriteerin kannalta, jolloin sen sisällyttäminen malliin ei kuuluisi juuri heilauttaa rikostuomion regressiokertoimia.

Todellisuudessa yrityksen taustahenkilön saama rikostuomio harvoin suoraan aiheuttaa ongelmia yrityksen verovelvoitteiden hoidossa. Vuonna 2017 tapahtunut rattijuopumus tai pahoinpitely tuskin aiheuttaa suoraa kausaalisuhdetta vuoden 2020 verovelkaan. Vankeustuomio voi vaikeuttaa veroilmoituksen jättämistä tai maksuvelvoitteiden hoitamista, mutta lähinnä rikostuomio kertoo tuomitun riskikäyttäytymisestä. Saatavia arvioita ei siis tule tulkita kirjaimellisesti niin, että rikostuomio itsessään lisäisi velvoitteidenhoidon ongelmia vaan niin, että rikostuomioiden antama informaatio kertoo yrityksen taustahenkilöiden rikollisuuteen taipuvaisista luonteenpiirteistä tai kohonneesta riskinottohalusta, jotka voivat johtaa myös verovelvoitteiden laiminlyöntiin.

Verovelvoitteiden räikeä laiminlyönti voi mahdollisesti myös johtaa rikostuomioon tulevaisuudessa. Kausaalisuus siis kulkee reaali maailmassa molempiin suuntiin. Tämän selvityksen aineiston käräjäoikeuden langetetut rikostuomiot ovat ajallisesti tapahtuneet aiemmin kuin vasteena olevat velvoitteidenhoidon laiminlyönnit.

4.2 Velvoitteidenhoidon tilastollisista malleista

Seuraavissa kolmessa luvussa rakennetaan kolme eri tilastollista mallia kuvaamaan kolmea eri velvoitteidenhoidon ulottuvuutta. Nämä mallit jakavat monia yhteisiä tekijöitä käytettyjen aineistojen ja muuttujien suhteen. Tässä luvussa selvitetään lyhyesti, millä muuttujilla yritysten vastuuhenkilöiden rikostaustan vaikutusta vakioidaan.

Tilastolliset mallit rakennetaan yritysjoukkoon, joka sisältää sekä koronatukia hakeneet yritykset, että vertailujoukoksi haetun otoksen koronatukia hakemattomista yrityksistä. Koronatukien hakemista ei huomioida malleissa mitenkään, sillä data-analyysin perusteella tukia hakeneet ja niitä hakemattomat yritykset eivät taustahenkilöiden rikostaustaltaan poikkea käytännössä ollenkaan toisistaan. Myöskään muilta ominaisuuksiltaan ryhmien välillä ei ole merkittäviä eroja; esimerkiksi liikevaihdon keskiarvo on käytännössä sama. Koronatukia hakeneet yritykset eivät siis oleellisesti poikkea koko yrityskannasta, joten tämän selvityksen kohdejoukosta tehtävät päätelmät voidaan turvallisesti yleistää koskemaan koko yrityspopulaatiosta.

Kaikki kolme mallia allekirjoittavat saman edellä esitetyn kausaalimallin. Näin myös malleissa käytettävät vakioivat muuttujat ovat täsmälleen samat. Näitä ovat yrityksen toimiala, Verohallinnossa kehitetty riskipisteytys, oikeudellinen muoto jaoteltuna binäärisesti elinkeinonharjoittajiin ja yhteisöihin, taustahenkilöiden lukumäärä sekä muutama taloutta kuvaava indikaattori. Talousindikaattorit ovat liikevaihto, maksuvalmiussuhde, suhteellinen velkaantuneisuus sekä palkansaajien lukumäärä.

Koska on oletettavaa, että yritysten vastuuhenkilöiden rikostuomiotieto vaikuttaa eri tavalla yksin elinkeinotoiminnastaan vastuussa oleviin elinkeinonharjoittajiin kuin yhteisöihin, malliin sisällytetään oikeudellisen muodon sekä rikostuomion interaktiotermin. Lisäksi huomioidaan yhteisöjen osalta taustahenkilöiden lukumäärä interaktioterminä. On oletettavaa, että rikostuomion saaneen henkilön painoarvo yrityksen päätöksiin on isompi, kun vastuu jaetaan vain yhden toisen henkilön kanssa, kuin jos muita taustahenkilöitä on kuusi muutakin.

Kaikista malleista raportoidaan taustahenkilöiden rikostaustan marginaaliefekti vastemuuttujan sekä rikostaustan ristivetosuhteet ja niiden tilastollinen merkitsevyys. Lisäksi raportoidaan oikeudellisen muodon, taustahenkilöiden lukumäärän sekä näiden interaktiotermin ristivetosuhteet. Sen sijaan selvityksessä ei keskitytä muiden malliin sisällytettyjen vakioivien muuttujien assosiaatioon vastemuuttujien kanssa.

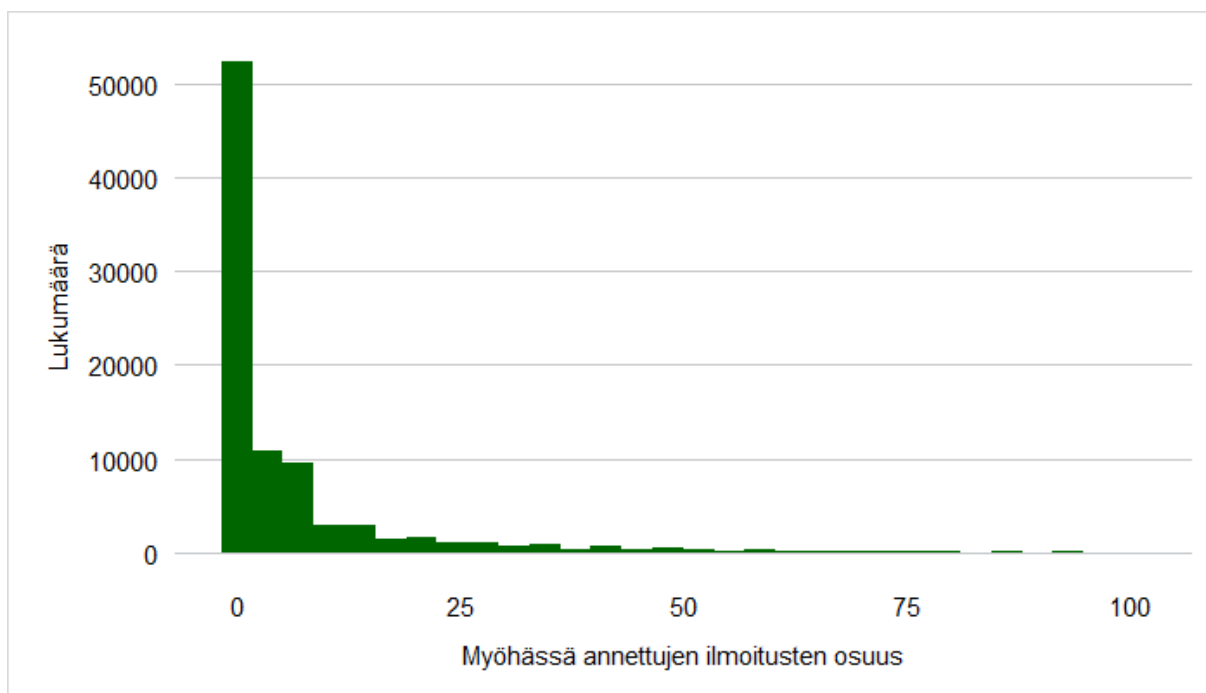
4.3 Rikostaustaisuus ja ajoissa ilmoittaminen

Ajoissa ilmoittaminen on yksi neljästä OECD:n määrittelemästä velvoitteidenhoidon ulottuvuudesta. Kukin veroilmoitus tulee jättää määräpäivään mennessä. Myöhässä ilmoittamisesta voidaan määrätä erillinen myöhästymismaksu. Jos ilmoitusta ei anneta ollenkaan, yritystä odottaa arvioverotus, jolloin Verohallinto arvioi yrityksen toiminnan laajuuden ja määrää arvion pohjalta maksettavat verot. Nämä lasketaan tässä mittarissa myöhässä annetuiksi ilmoituksiksi.

Ajoissa ilmoittaminen käsitellään niiden yritysten osalta, jotka antaneet vähintään 13 veroilmoitusta liittyen verovuoteen 2020. Tämä rajaus kattaa noin ¼ perusjoukon yrityksistä. Ilmoitus lasketaan myöhässä annetuksi, jos se on saapunut Verohallintoon päivänkin eräpäivän jälkeen. Vastemuuttuja käsitellään prosenttiosuutena: esimerkkiyritys A on antanut 20 verovuoteen 2020 liittyvää veroilmoitusta, joista viisi eräpäivän jälkeen. Tällöin myöhässä annettujen veroilmoitusten osuus on 25 %.

Myöhässä annettujen ilmoitusten osuus yrityksittäin on vahvasti oikealle vino. Yli puolella yrityksistä ei ole ensimmäistäkään myöhässä annettua ilmoitusta eli osuus on tasan nolla prosenttia. Kaikkiaan 25 yrityksellä taas oli kaikki veroilmoitukset annettu myöhässä tai jätetty kokonaan ilmoitus tekemättä. Keskiarvo myöhässä annettujen ilmoitusten osuudelle on 6,7 prosenttia.

Kuvio 3. Myöhässä annettujen ilmoitusten osuuden histogrammi niiden yritysten osalta, jotka ovat antaneet 13 tai useamman veroilmoituksen vuodelle 2020.

Myöhässä annettujen ilmoitusten osuutta ennustetaan betaregressiomallilla. Koska ilmoituksista ei voi antaa myöhässä yli sataa prosenttia tai alle nollaa, on vastemuuttuja rajattu. Tällöin

lineaarinen regressio voi antaa harhaanjohtavia tuloksia, sillä se mahdollistaa alle nollan ja yli sadan prosentin meneviä tuloksia. Tästä johtuen myös regressiokerroin voi olla vinoutunut. Koska valtaosalla yrityksistä myöhässä annettujen ilmoitusten osuus on tasan nolla prosenttia ja muutamalla se on täydet sata prosenttia, käytetään tässä nolla-ja-yksi inflatoitua betaregressiota.

Taulukko 4. Myöhässä ilmoittamisen betaregressiomallin rikostuomiotiedon keskimääräiset marginaaliefektit oikeudellisen muodon mukaan

Oikeudellinen muoto	Hankintalain mukainen rikostuomio	Muu talousrikostuomio	Muu rikostuomio
Elinkeinonharjoittaja	-1,8 %	1,2 %	3,4 %
Yhteisö	2,4 %	5,8 %	1,9 %

Mallin lopputuloksena saadaan arvio, että yhteisön muu rikostaustaisuus nostaa keskimäärin myöhässä annettujen ilmoitusten osuutta noin 1,9 prosenttiyksiköllä, hankintalain mukainen rikostuomio taas noin 2,4 prosenttiyksikköä. Eriyksen paljon yhteisön ilmoituskäyttäytymiseen vaikuttaa negatiivisesti muut talousrikostuomiot, joiden osalta marginaaliefekti on lähes 6 prosenttiyksikköä.

Elinkeinonharjoittajien osalta mielenkiintoisesti hankintalain mukaisesti tuomitut elinkeinonharjoittajat antavat ilmoituksiaan myöhässä jopa vähemmän kuin ilman tuomiota olevat verrokkinsa. Tässä taustalla on luultavasti pieni otoskoko. Muut kuin talousrikoksista annetut tuomiot lisäävät elinkeinonharjoittajien myöhästelyä 3,4 prosenttiyksiköllä.

Parin prosenttiyksikön verran verrokkiaan useammin myöhässä annettu ilmoitus ei vaikuta isolta, mutta jos sitä vertaa myöhässä annettujen ilmoitusten yritysکوhtaiseen keskiarvoon, noin kuuteen prosenttiin, se on varsin merkittävä.

Taulukko 5. Myöhässä ilmoittamisen betaregressiomallin vetosuhteen valittujen muuttujien osalta

Muuttuja	Vetosuhde
Rikostuomio: muu	1,17 ***
Rikostuomio: hankintalaki	1,19
Rikostuomio: muu talousrikos	1,63 ***
Oikeudellinen muoto: elinkeinonharjoittaja	1,09 ***
Taustahenkilöiden lkm	0,98 ***
Rikostuomio: muu*	1
Taustahenkilöiden lkm	1
Rikostuomio: hankintalaki*	1
Taustahenkilöiden lkm	0,98
Rikostuomio: muu talousrikos*	0,98
Taustahenkilöiden lkm	1,06
Rikostuomio: muu*	1,06
oikeudellinen muoto: elinkeinonharjoittaja	0,74
Rikostuomio: hankintalaki*	0,74
oikeudellinen muoto: elinkeinonharjoittaja	0,68
Rikostuomio: muu talousrikos*	0,68
oikeudellinen muoto: elinkeinonharjoittaja	0,68

Elinkeinonharjoittajat antavat keskimäärin useammin veroilmoituksensa myöhässä kuin yhteisöt. Elinkeinonharjoittajan muu rikostuomio vielä lisää eroa verrattuna rikostaustaisiin yhteisöihin, mutta interaktiotermin kerroin ei ole voimakas eikä tilastollisesti merkitsevä. Talousrikokset, niin hankintalaissa mainitut kuin muut, taas lisäävät enemmän yhteisöjen myöhässä ilmoittamista, mutta kumpikaan näistä interaktiotermeistä ei ole tilastollisesti merkitsevä. Yhteisöt, joissa on useampi kuin yksi taustahenkilö, antavat vähemmän ilmoituksia myöhässä. Taustahenkilöiden lukumäärällä ei kuitenkaan ole väliä rikostaustaisuuden vaikutuksen suhteen.

Ilmoituksen jättämiseen eräpäivän jälkeen on monta syytä, joista varmasti yleisin on silkkä unohtus. Kun elämässä ja yritystoiminnassa on paljon tekeillä, on inhimillistä välillä unohtaa palauttaa veroilmoitus eräpäivään mennessä. Mutta on myös rationaalisia syitä olla antamatta ilmoitusta ajoissa. Ilmoituksen tarkoituksellisella myöhässä jättämisellä voidaan esimerkiksi hankkia yritykselle väliaikaista rahoitusta, koska verovelvoitetta ei synny ilman ilmoitusta ja arvioverotuksen kautta muodostuvan verovelvoitteen syntymiseen menee useampi kuukausi.

Tässä selvityksessä käytetyn kausaalimallin mukaan yrityksen rikostaustaisuus kertoo sen taustahenkilöiden taipumuksesta rikolliseen riskikäyttäytymiseen. Betaregressiomallin havaitsema yhteys oikea-aikaisen ilmoittamisen ja rikostaustaisuuden välillä tulkitaan yrityksen taustahenkilöiden riskikäyttäytymisen vaikutuksena yrityksen tarkoitukselliseen oikea-aikaisen ilmoittamisen laiminlyömiseen. Jos yrityksen taustahenkilöillä on taipumusta rikolliseen ja impulsiiviseen toimintaan, on heillä alhaisempi kynnyks myös laiminlyödä ilmoitusvelvollisuuttaan saavuttaakseen lain rajamailla olevilla keinoilla taloudellista etua.

4.4 Rikostaustaisuus ja oikeasisältöinen ilmoittaminen

Oikeasisältöinen ilmoittaminen tarkoittaa veroilmoituksen täyttämistä kirjanpidosta lähtöisin olevin totuudenmukaisin tiedoin, jättämättä mitään pois. Veroilmoituksen väärin täyttämällä haetaan taloudellista etua. Paisuttamalla kuluja tai pimittämällä tulotietoja yrityksen verotaakka kevenee ja yritys saa epäreilua kilpailullista etua. Tyypillisesti oikeasisältöisen ilmoittamisen laiminlyönti on tarkoituksellista toimintaa, mutta usein se tapahtuu myös täysin vahingossa. Pilkku voidaan esimerkiksi laittaa väärään paikkaan tai koneluku eikä virkailija pysty tulkitsemaan paperilomakkeelle kirjoitettua tekstiä oikein.

Iso osa kaikista veroilmoituksista hyväksytään sellaisenaan. Näiden ilmoitusten osalta Verohallinnolle ei synny koskaan tietoa siitä, onko ilmoitus aidosti täytetty totuudenmukaisella informaatiolla vai ei. Ainoastaan erikseen tarkastettujen ilmoitusten osalta voidaan sanoa, oliko ilmoituksella virheitä vai ei. Selvityksen perusjoukon yrityksistä vain osa on valvottu virkailijan toimesta. Enemmistöstä yrityksistä siis ei ole aitoa tietoa oikeasisältöisestä ilmoittamisesta,

mutta tieto koneellisen valvonnan läpäisemisestä nostaa merkittävästi tietojen oikeellisuuden todennäköisyyttä.

Tässä selvityksessä oikein ilmoittaminen käsitellään binäärisenä muuttujana: joko kaikki yrityksen ilmoitukset on jätetty oikein tai sitten ei ole. Virheen laadulla tai koolla ei ole väliä. Se voi olla niin asiakkaalle kuin Verohallinnolle haitallinen ja johtua niin huolimattomuudesta kuin tarkoituksellisesta verovälttelystä ja olla verovaikutukseltaan muutamasta eurosta aina miljooniin euroihin. Virhe voi olla havaittu niin verotarkastuksessa, yrityksen tai henkilöiden tuloverotuksen valvonnassa tai arvonlisäverotuksen valvonnassa.

Valtaosa verovalvonnasta tapahtuu riskiperusteisesti eli virkailijoiden työpanos kohdistetaan niihin yrityksiin, joiden verotiedoista havaitaan koneellisesti riskisyyttä tai loogisia virheitä. Vain pieni osa verovalvonnasta tapahtuu satunnaisuuteen perustuvaan valikointiin. Valvotut yritykset eivät siis edusta koko yrityspopulaatiota vaan sen valmiiksi riskistä alijoukkoa. Vaarana on, että rikostuomioiden vaikutussuhde oikein ilmoittamiseen on vinoutunut tässä riskisten yritysten alijoukossa eikä sitä voida yleistää koskemaan koko yrityspopulaatiota.

Verovalvonnan riskiperusteisuuden aiheuttamaa valikoitumisharhaa voidaan yrittää poistaa kahdella tavalla. Ensimmäinen tapa on tehdä naiivi oletus Verohallinnon koneellisten valikointiprosessien täydellisyydestä: yksikään koneellisen seulan läpäissyt valvonnan ulkopuolelle jäänyt yritys ei ole tehnyt virheitä ilmoituksissaan ja kaikki annetut tiedot ovat oikein. Ilmiselvästi oletus ei päde reaali maailmassa. Kuitenkin on täysin perusteltua tehdä oletus, että väärin ilmoittamista esiintyy valvonnan ulkopuolelle jääneissä yrityksissä huomattavasti harvemmin kuin valvontaan valikoituneilla. Näin syntyvä harha on pienempi, kuin jos päättely tehtäisiin valvottujen yritysten joukossa ilman valikointiprosessin huomioimista.

Toinen tekniikka on eksplisiittisesti pyrkiä mallintamaan valvonnan valikointiprosessia niin kutsuttujen propensiteettipisteiden¹³ avulla. Tämä tarkoittaa tilastollisen mallin rakentamista niin, että kullekin yritykselle saadaan pääteltyä todennäköisyys valvontaan joutumiselle. Tätä todennäköisyysarviota voidaan käyttää yhtenä muuttujana vakioimaan regressiomallia. Näin valikoitumisharha saadaan formaalisti mallinnettua osana tilastollista mallia.

Propensiteettipisteiden ongelma tässä tapauksessa on, että niitä yleensä käytetään, kun valikoitumisharha kohdistuu erityisesti interventiomuuttujaan. Tässä tapauksessa valikoitumisharha vaikuttaa vastemuuttujaan eli oikein ilmoittamiseen, jolloin propensiteettipisteillä vakioiminen ei ole yhtä tehokasta. Selvitystä laatiessa molempia lähestymistapoja kokeiltiin,

¹³ Propensiteettipisteillä tarkoitetaan havainnon todennäköisyyttä kuulua interventioryhmään eli saada jokin käsittely. Tässä tapauksessa käsittely tarkoittaa verovalvontaa, jonka todennäköisyys ei ole kaikilla asiakkailla sama, vaan riskisemmät asiakkaat tulevat myös todennäköisemmin valvotuksi.

mutta näihin oletukseen perustuva lähestymistapa havaittiin uskottavammaksi. Seuraavat tulokset perustuvat tähän lähestymistapaan, mutta on syytä pitää mielessä, että valikointiharhasta johtuen esitettävät tulokset eivät ole yhtä luotettavia kuin kahdessa muussa velvoitteidenhoidon ulottuvuudessa.

Taulukko 6. Verovälvönnän lopputulosta ennustavan mallin rikostuomiotiedon keskimääräiset marginaaliefektit oikeudellisen muodon mukaan

Oikeudellinen muoto	Hankintalain mukainen rikostuomio	Muu talousrikostuomio	Muu rikostuomio
Elinkeinonharjoittaja	4,7 %	9,2 %	7,4 %
Yhteisö	4 %	4 %	1,5 %

Rikostausta vaikuttaa erityisen voimakkaasti elinkeinonharjoittajien väärin ilmoittamiseen. Hankintalain mukaisen rikostuomion saanut elinkeinonharjoittaja on 4,7 prosenttiyksikköä verrokiaan yleisemmin tehnyt virheitä veroilmoituksessaan, muulla talousrikostaustalla varustettu elinkeinonharjoittaja jopa 9,2 %. Tähän väliin osuu muuten rikostaustaiset, jotka ovat 7,4 prosenttiyksikköä todennäköisemmin tehneet virheitä ilmoituksessaan kuin muuten vastaavat rikostaustattomat elinkeinonharjoittajat.

Yhteisöillä taustahenkilöiden saamat rikostuomiot eivät vaikuta niin paljon ilmoittamiskäyttämiseen kuin elinkeinonharjoittajilla: sekä hankintalain mukainen rikostuomio että muu talousrikostuomio nostaa yhteisön riskiä välvönnän löydöksiin 4 prosenttiyksikköä verrokkiin nähden, muu rikostuomio 1,5 prosenttiyksikköä.

Aineiston yhteisöistä 2,6 % ja elinkeinonharjoittajista 5,7 % on havaitusti ilmoittanut väärin ja heidän ilmoitustaan on korjattu, joko asiakkaalle suosiolliseen tai vahingolliseen suuntaan. Suhteessa tähän pohjatasoon havaitut marginaaliefektit ovat siis varsin isoja.

Taulukko 7. Välvönnän kädenjälkeä selittävän logistisen regression vetosuhteet valittujen muuttujien osalta.

Muuttuja	Vetosuhde
Rikostuomio: muu rikos	1,73 ***
Rikostuomio: hankintalaki	2,76 ***
Rikostuomio: muu talousrikos	6,4 ***
Oikeudellinen muoto: elinkeinonharjoittaja	2,86 ***
Taustahenkilöiden lkm	1,03 ***
Rikostuomio: muu rikos*	0,99
Taustahenkilöiden lkm	1
Rikostuomio: hankintalaki*	1
Taustahenkilöiden lkm	1
Rikostuomio: muu talousrikos * Taustahenkilöiden lkm	0,77
Rikostuomio: muu rikos*	1,51 ***
oikeudellinen muoto: elinkeinonharjoittaja	1,51 ***
Rikostuomio: hankintalaki*	0,71
oikeudellinen muoto: elinkeinonharjoittaja	0,71
Rikostuomio: muu talousrikos *	0,64
oikeudellinen muoto: elinkeinonharjoittaja	0,64

Keskimäärin hankintalain mukainen rikostuomio nostaa väärinilmoittamisen riskin lähes kolminkertaiseksi rikostaustattomaan verrokkiin nähden. Hankintalain mukainen rikostuomio vaikuttaa enemmän yhteisöihin kuin elinkeinonharjoittajiin, mutta interaktiotermin ei ole tilastollisesti merkitsevää. Sen sijaan muut rikostuomiot lisäävät selkeästi enemmän elinkeinonharjoittajien väärin ilmoittamisen riskiä. Muun talousrikoksen tehneiden henkilöiden yritykset ovat yli kuusi kertaa todennäköisemmin tehneet virheitä ilmoituksessaan kuin rikostaustattomat verrokkinsa.

Yhteisöt, joilla on enemmän taustahenkilöitä, ovat mielenkiintoisesti hieman alttiimpia väärinilmoittamiseen. Elinkeinoharjoittajilla esiintyy puutteita oikein ilmoittamisessa lähes kolme kertaa todennäköisemmin kuin vastaavilla yhteisöillä. Tämä lienee inhimillistä, sillä elinkeinonharjoittajat ovat yksin vastuussa toiminnastaan ja operoivat pienemmillä resursseilla. Elinkeinoharjoittajilla ei aina ole käytössä tilitoimistoa, joka tekisi veroilmoitukset heidän puolestaan. Tämän lisäksi elinkeinonharjoittajien pienimuotoinen toiminta voi kannustaa tarkoitukselliseen verojen välttelyyn, sillä moni elinkeinonharjoittaja ei onnistu saavuttamaan merkittävää liiketoiminnan kannattavuutta.

Yrityksillä on selkeä taloudellinen intressi laiminlyödä oikeasisältöisen ilmoittamisen velvoitetaan. Voidaan ajatella, että kaksi syytä estävät tarkoituksellisen velvoitteen laiminlyöminen: oikein toimimisen halu ja kiinnijäämisen pelko. Iso osa yritysten taustahenkilöistä haluaa ja pyrkii toimimaan oikein ja rehdisti. Heidän omatuntonsa estää tarkoituksellisen verojen välttelyn. Jos omatunto mahdollistaisikin verovilpin, voi kiinnijäämisen pelko ja siitä seuraavat sanktiot saada yrityksen kuitenkin toimimaan oikein.

Jos yrityksen taustahenkilöillä on rikostuomioita, kertoo se mahdollisesti siitä, että toinen, sosiaalisiin normeihin liittyvä pidäke verovilpin tekemiselle on heikentynyt. Rikostausta kertoo henkilön kyvystä ja halusta toimia laillisen järjestyksen tuolla puolen. Ei siis ole yllätys, että yrityksen rikostaustaisuus lisää merkittävästi väärin ilmoittamisen riskiä.

4.5 Rikostaustaisuus ja oikea-aikainen maksaminen

Verovelka tarkoittaa tietyllä ajanhetkellä erääntynyttä veroerää. Yritys voi olla maksanut kaikki verovelvoitteensa toukokuussa, unohtanut maksaa yhden erän kesäkuun alussa ja hoitanut sen pois juhannukseen mennessä. Tällöin yritys on verovelkainen lyhyen aikaa kesäkuun alussa, mutta on muuten hoitanut velvoitteensa vuoden aikana moitteettomasti. Ilmoittamiseen liittyvistä mittareista poiketen yrityksen verovelkaisuus vaihtelee vahvasti sen mukaan, millä ajanhetkellä sitä tutkitaan ja verovelan määrässä onkin havaittavissa kausivaihtelua, johon vaikuttaa esimerkiksi arvonalisäveron kuukausittaiset maksupäivät. Tässä selvityksessä

päädytään laskemaan verovelkaisiksi kaikki yritykset, joilla on yksikin yli kolme päivää erään-
tynyt maksuerä 31.12.2020.

Verovelka käsitellään binäärisenä muuttujana; joko yritys on kalenterivuoden 2020 lopussa verovelkainen tai se ei ole. Kolmen euron ja kolmen miljoonan verorästit ovat tässä yhdenarvoisia. Verovelka on pääteltävissä koko yritysjoukolla harhatta. Noin 20 % perusjoukon yrityksistä oli verovelkaisia vuoden 2020 lopussa.

Luultavasti tyypillisin syy jättää verovelvoite maksamatta eräpäivään mennessä, on heikko taloudellinen tilanne, jolloin ei yksinkertaisesti ole varaa maksaa kaikkia velvoitteita. Velvoite myös voi yksinkertaisesti unohtua maksaa.

Verovelka voidaan jättää myös tarkoituksella hoitamatta, jolloin sillä pyritään saavuttamaan taloudellista etua tai rahoitusrasitteeseen joustavuutta. Verovelka ei sinällään lopeta liiketoimintaa, mutta tavarantoimittajien laskujen maksamattomuus lopettaa tavaratoimitukset ja liiketoiminnan. Harmaan talouden ja verovelan yhteydestä julkaistaan vuonna 2022 laajempi selvitys.

Taulukko 8. Verovelkamallin rikostuomiotiedon keskimääräiset marginaaliefektit oikeudellisen muodon mukaan

Oikeudellinen muoto	Hankintalain mukainen rikostuomio	Muu talousrikostuomio	Muu rikostuomio
Elinkeinonharjoittaja	18,2 %	42,4 %	16,5 %
Yhteisö	7,4 %	19,6 %	6,5 %

Rikostaustaisuus nostaa merkittävästi verovelkaisuuden riskiä niin elinkeinonharjoittajilla kuin yhteisöillä. Muun talousrikostuomion saaneet elinkeinonharjoittajat ovat jopa yli 40 prosenttiyksikköä rikostaustattomien verrokkejaan todennäköisemmin verovelkaisia. Hankintalain mukaisen rikostuomion saaneet elinkeinonharjoittajat ovat hekin noin 18 prosenttiyksikköä rikostaustattomia verrokkejaan todennäköisemmin verovelkaisia ja muukin rikostuomio nostaa verovelan todennäköisyyttä 16,5 prosenttiyksikköä.

Yhteisöilläkin keskimääräinen vaikutus on korkea: reilu seitsemän prosenttiyksikköä hankintalain mukaisesta rikostuomiosta tuomituilla taustahenkilöillä, 6,5 prosenttiyksikköä muun tuomion saaneilla ja jopa vajaa 20 % muista talousrikoksista tuomittujen henkilöiden yrityksillä. Rikostaustaisuus nostaa siis merkittävästi verovelan riskiä suhteessa verovelkaisuuden pohjatason esiintyvyyteen, joka oli noin 20 prosenttia. Elinkeinonharjoittajilla se käytännössä siis tuplaa verovelkaisuuden riskin suhteessa pohjatasoon.

Yhteisöt ovat noin kaksi kertaa todennäköisemmin verovelkaisia kuin muuten vastaavat elinkeinonharjoittajat. Merkittävänä syynä tähän eroon vaikuttaa se, että elinkeinonharjoittaja on henkilökohtaisessa vastuussa verovelastaan. Erityisen voimakas rikostaustaisuuden merkitys

on kuitenkin elinkeinonharjoittajille, joiden verovelan riskiä rikostaustaisuus lisää merkittävästi enemmän kuin yhteisöjen taustahenkilöiden saamat tuomiot. Yrityksen taustahenkilöiden lukumäärällä ei ole merkitystä yrityksen verovelkaisuuteen eikä rikostaustan vaikutukseen siihen.

Taulukko 9. Verovelkaisuutta selittävän logistisen regression vetosuhteet valittujen muuttujien osalta.

<i>Muuttuja</i>	<i>Vetosuhde</i>
<i>Rikostuomio: muu</i>	1,55 ***
<i>Rikostuomio: hankintalaki</i>	1,66 **
<i>Rikostuomio: muu talousrikos</i>	2,58 ***
<i>Oikeudellinen muoto: elinkeinonharjoittaja</i>	0,5 ***
<i>Taustahenkilöiden lkm</i>	1
<i>Rikostuomio: muu*</i>	0,98 **
<i>Taustahenkilöiden lkm</i>	
<i>Rikostuomio: hankintalaki*</i>	0,98
<i>Taustahenkilöiden lkm</i>	
<i>Rikostuomio: muu talousrikos*</i>	1,01
<i>Taustahenkilöiden lkm</i>	
<i>Rikostuomio: muu*</i>	1,62 ***
<i>oikeudellinen muoto: elinkeinonharjoittaja</i>	
<i>Rikostuomio: hankintalaki*</i>	1,65
<i>oikeudellinen muoto: elinkeinonharjoittaja</i>	
<i>Rikostuomio: muu talousrikos*</i>	2,92 **
<i>oikeudellinen muoto: elinkeinonharjoittaja</i>	

Yrityksen rikostaustaisuus vaikuttaa voimakkaasti yrityksen verovelan todennäköisyyteen. Tämän vaikutussuhteen voimallisuus kertoo siitä, että moni yritys jättää verovelvoitteensa maksamatta ajoissa täysin tietoisesti. Rikostaustaisuus ei esitettyssä kausaalimallissa aiheuta sitä verovelan osaa, joka johtuu yrityksen maksukyvyttömyydestä tai huolimattomuudesta vaan se on tulkittava tarkoitukselliseksi verojen maksamatta jättämiseksi. Luonnollisesti myös rikostaustaisilla yrityksillä voi esiintyä maksukyvyttömyydestä tai huolimattomuudesta johtuvaa verovelkaa.

4.6 Rikostaustaisuuden merkitys velvoitteidenhoitoon

Edellisessä kolmessa aliluvussa selvitettiin, miten yrityksen taustahenkilöiden rikostaustaisuus vaikuttaa kolmeen velvoitteidenhoidon ulottuvuuteen: **oikea-aikaiseen ilmoittamiseen, oikeasisältöiseen ilmoittamiseen sekä oikea-aikaiseen maksamiseen**. Taustahenkilöiden rikostuomiot olivat kaikissa kolmessa velvoitteidenhoidon muodossa merkitsevä selittävä muuttuja, joten rikostaustaisuuden ja velvoitteidenhoidon välinen kausaalisuhde on ilmiselvästi olemassa.

Erityisen voimakkaasti rikostausta näkyi elinkeinonharjoittajien velvoitteidenhoidossa. Tämä on täysin ymmärrettävää, sillä elinkeinonharjoittajat ovat itse täysin vastuussa omasta liiketoiminnastaan, ja yritys sekä taustahenkilö voidaan käsittää yhdeksi ja samaksi entiteetiksi. Osa-
keyhtiöiden taustoihin kuuluu usein useampi kuin yksi taustahenkilö, jolloin yksittäisen toimijan

vaikutus yrityksen käytökseen jää vähäisemmäksi. Kuitenkin yksikin rikostuomion saanut taustahenkilö vaikuttaisi merkittävästi nostavan yrityksen riskiä jättää velvoitteet hoitamatta.

Edellä mainittujen löydösten valossa yrityksen taustahenkilöiden rikostausta nostaa siis merkittävästi yrityksen riskiprofiilia. Seuraavassa pääluvussa on tarkoitus selvittää, onko yrityksen rikostaustaisuus jo huomioitu epäsuorasti koronatukipäätöksiä tehdessä yrityksen muiden ominaisuuksien kautta. Tämän lisäksi lasketaan, kuinka moni myönteinen koronatukipäätös olisi jäänyt tekemättä, jos päätöksenteossa huomioitaisiin taustahenkilöiden rikostuomiot eksplisiittisesti.

5 Yrityksen rikostaustaisuus ja koronatuuet

Keväällä 2020 koronakriisi ja hallituksen määräämät poikkeusolot vavisuttivat elinkeinotoiminnan kenttää. Esimerkiksi ravintolat määrättiin sulkemaan ovensa, jolloin niiden tulovirta jäi kotiinkuljetusten varaan. Poikkeusoloista johtuvaa äkillistä shokkia yrityksille lähdettiin paikkaamaan useilla uusilla tukimuodoilla, joista tässä selvityksessä käytetään yleisnimitystä "koronatuuet". Näitä olivat esimerkiksi Valtiokonttorin myöntämä kustannustuki sekä Business Finlandin myöntämä kehittämisavustus.

Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomusta 13/2021 on referoitu kohdasta, jossa käsitellään tukikokonaisuutta ja siinä havaittuja ongelmia.

VTV:n selvitys: "Koronaepidemian johdosta myönnetyt suorat yritystuuet 13/2021"¹⁴

"Valtiontalouden tarkastusvirasto on tehnyt tarkastussuunnitelmaansa sisältyneen laillisuustarkastuksen Koronaepidemian johdosta myönnetyt suorat yritystuuet – Tukien kohdentuminen ja hallinnointi epidemian alkuvaiheessa. Tarkastus on tehty tarkastusviraston laillisuustarkastuksesta, tuloksellisuustarkastuksesta ja finanssipolitiikan tarkastuksesta antaman ohjeen mukaisesti.

Tarkastuksen jälkiseurannassa tarkastusvirasto tulee selvittämään, mihin toimiin tarkastuskertomuksessa esitettyjen kannanottojen perusteella on ryhdytty. Jälkiseuranta tehdään vuonna 2023.

Koronapandemian alkuvaiheessa kehitettiin nopeassa tahdissa useita tukijärjestelmiä lieventämään poikkeuksellisen tilanteen yrityksille aiheuttamia vaikeuksia. Tukea kanavoitiin pelkäämään Business Finlandin ja ELY-keskusten myöntäminä kehittämisavustuksina yli 1,3 miljardia euroa. Kehittämisrahoitus toimi kuitenkin huonosti kriisirahoituksena koronapandemian aiheuttamassa taloudellisessa tilanteessa. Rahoitus kohdistui tuleviin, tietyistä hankkeista aiheutuviin menoihin eikä akuuttiin kassakriisiin. Business Finlandin ja ELY-keskusten myöntämää rahoitusta ei nimenomaisesti voinut käyttää yrityksen käyttöpääoman tarpeisiin tai yrityksen operatiivisiin menoihin. Kehittämistuen enimmäismäärän (100 000 euroa) määritteli Business Finland Oy:n toimivalta.

Kustannustuki vastasi kehittämistukien puutteisiin. Kustannustuki suunnattiin yrityksille, joiden liikevaihto oli pudonnut merkittävästi koronapandemian vuoksi ja joilla oli ollut vaikeuksia

¹⁴ Valtiontalouden tarkastusviraston selvitys. <https://www.vtv.fi/app/uploads/2021/10/VTV-Tarkastus-13-2021-Koronaepidemian-johdosta-myonnetyt-suorat-yritystuuet.pdf>.

sopeuttaa liiketoimintaansa ja kustannuksiaan muuttuneessa tilanteessa. Kustannustuen myöntämisperusteissa otettiin käyttöön myös useita mahdollisimman objektiivisia kriteereitä.

Valtiontalouden tarkastusviraston raportissa havaittiin epäjohtonmukaisuuksia koronatukien myöntämisessä. Esimerkiksi paljon taloudellista tukea myönnettiin toimialoille, joilla liikevaihdon kehityksessä ei tapahtunut merkittävää, pitkäaikaista notkahdusta. ELY-keskusten häiriötukea myönnettiin paljon myös yrityksille, joiden liikevaihto ei ollut laskenut eikä tuen tarpeellisuusharkintaa muutenkaan kaikilta osin tehty asianmukaisesti. Huomionarvoista on se kiire, jossa tukia myönnettiin; VTV:n laskelmien mukaan virkailijalla oli keskimäärin ainoastaan 42 minuuttia aikaa yhden hakemuksen käsittelyyn ja päätöksen valmisteluun."

Valtioneuvoston julkaisut: TEM tutkimus 2021:26¹⁵

"Lyhyesti referoituna Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisussa 2021:26 keskiössä ovat koronakriisin aikaiset suomalaiset yritystuet. Aineistollisista syistä TEM rajasi eräitä tukia pois, kuten Finnveran rahoituksen.

Tutkimuksessa on kuvattu yhtenevästi ns. koronatuet: mitä kautta tukea jaettiin, mihin tarkoitukseen, koska ja kuinka paljon on jaettu. Tutkimuksessa analysoitiin myös tukien kohdentumista.

Keskeisiä kysymyksiä olivat: a. Miten tuet kohdentuivat toimialoittain, maakunnittain ja yrityskokoluokittain? b. Missä määrin kohdentuminen johtui eroista yritysten hakukäyttämisyssä ja missä määrin siitä, että tukia myönnettiin eri tavalla erilaisille yrityksille?

Lisäksi analysoitiin tukien vaikuttavuutta yritysten toimintaan. Tutkimuksen kohteeksi otettiin tukien vaikutus liikevaihtoon, palkkasummaan, työntekijöiden lukumäärään, lomautusten todennäköisyyteen, irtisanomisten todennäköisyyteen, tavaraviennin todennäköisyyteen.

Tukien kohdentumisen keskeisin määrääväksi tekijäksi nousivat erot yritysten hakukäyttämisyssä, johon puolestaan vaikuttivat useat yrityksen ominaisuudet.

TEM:n tutkimuksen mukaan tukien vaikuttavuudesta voidaan todeta, että tuilla näyttää olleen liikevaihtoa ja palkkasummaa kasvattava vaikutus sekä vähäisemmässä määrin työntekijöiden lukumäärää kasvattanut vaikutus. Tuet ovat vähentäneet lomautus- ja vähäisemmässä määrin irtisanomistodennäköisyyttä. Vaikutukset näyttävät tulleen pääasiassa pienehköistä, alle 200 000 euron tuista."

¹⁵ Valtioneuvoston julkaisu. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163026/TEM_2021_26.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Koronatukiaineisto

Kullakin tukia myöntävällä elimellä oli omat kriteerinsä tuen myöntämiselle. Yrityksen taustahenkilöiden mahdollisia rikostuomioita ei kuitenkaan huomioitu mitenkään. Seuraavassa kahdessa aliluvussa on tarkoitus vastata seuraaviin kysymyksiin: näkyikö yritysten rikostaustaisuus tehdyissä tukipäätöksissä? Ja jos yrityksen taustahenkilön rikostuomio olisi laskettu tuen epäämisen arvoiseksi kriteeriksi, moniko yritys olisi jäänyt ilman tukia.

Selvityksessä käytössä oleva koronatukiaineisto kattaa hieman yli 100 000 koronatukia hakenutta yritystä, joista 84 % oli saanut vähintään yhden myönteisen päätöksen.

Seuraavan osion aineistossa eivät ole mukana yritykset, jotka olivat hakeneet ja saaneet koronatuken, mutta palauttaneet sen joko vapaaehtoisesti tai velvoitettuna. Näiden yritysten osalta ei voida tehdä yksiselitteistä päätöstä siitä, kuuluisiko ne laskea myönteisen vai kielteisen päätöksen saaneisiin. Koronatukensa palauttaneiden yritysten määrä on aineistossa joka tapauksessa niin pieni, että niiden mukanaolo tai pois jättäminen ei vaikuta lopputulokseen suuntaan tai toiseen.

5.1 Rikostaustaisuuden yhteys myönnettyihin koronatuksiin

Koronatukia hakeneiden yritysten taustahenkilöiden rikostuomioita ei eksplisiittisesti tarkastettu tukipäätöstä tehdessä, sillä tukea myöntävällä virkamiehellä ei lähtökohtaisesti ole ollut tiedonsaantioikeutta tukea hakeneen yrityksen taustahenkilöiden rikostaustaa koskeviin tietoihin.¹⁶ On kuitenkin mahdollista, että aineistosta löytyy tilastollinen assosiaatio rikostaustaisuuden ja tukipäätöksen välille. Edellisessä luvussa huomattiin, että rikostuomioita saaneiden henkilöiden yritykset jättivät useammin verovelvoitteensa hoitamatta; heidän yrityksensä antoivat veroilmoituksen useammin myöhässä ja virheellisin tiedoin ja maksoivat useammin verovelvoitteensa myöhässä. Rikostaustaiset yritykset eroavat toiminnaltaan ja profiililtaan muista yrityksistä ja tämä eroavaisuus voi johtaa myös tukihakemuksen hylkäämiseen.¹⁷

¹⁶ Poliisilain (872/2011) 7 luvun 2 §. Tietojen antaminen vaitiolovelvollisuuden estämättä.

Poliisin henkilöstöön kuuluvan virkamiehen tai muun 1 §:n 2 momentissa tarkoitettua henkilön vaitiolovelvollisuus ei estä tiedon antamista viranomaiselle tai julkista tehtävää hoitavalle yhteisölle, jolla säädetyn tehtävänsä vuoksi on tarve saada tieto muuten salassa pidettävästä seikasta taikka henkilön luotettavuudesta tai sopivuudesta tehtävään. Tietojen luovuttamisesta turvallisuuden kannalta merkittävään tehtävään pyrkivän tai siinä olevan henkilön luotettavuuden varmistamiseksi säädetään erikseen laissa.

¹⁷ Valtionavustuslaki (688/2001) 7 §

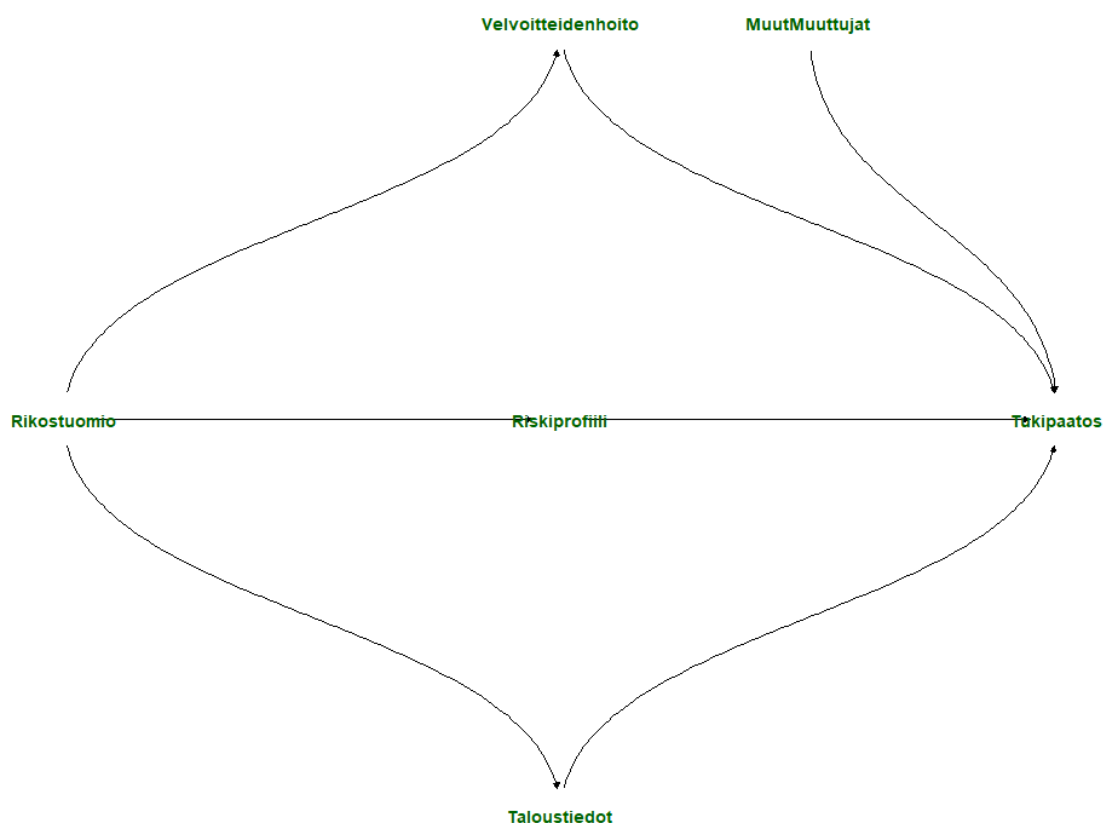
Valtionavustusta voidaan myöntää valtion talousarvion tai talousarvion ulkopuolella olevan valtion rahaston varojen puitteissa, jos:

- 1) tarkoitus, johon valtionavustusta haetaan, on yhteiskunnallisesti hyväksyttävä;
- 2) valtionavustuksen myöntäminen on perusteltua valtionavustuksen käytölle asetettujen tavoitteiden kannalta;
- 3) valtionavustuksen myöntämistä on pidettävä tarpeellisena valtionavustuksen hakijan saama muu julkinen tuki sekä valtionavustuksen kohteena olevan hankkeen tai toiminnan laatu ja laajuus huomioon ottaen; sekä
- 4) valtionavustuksen myöntämisen ei arvioida aiheuttavan muita kuin vähäisiä kilpailua ja markkinoiden toimintaa vääristäviä vaikutuksia Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa.

On siis oletettavaa, että yrityksen taustahenkilöiden rikostuomiot toimivat latenttina muuttujana tukipäätöstä tehdessä. Rikostuomioita saaneiden henkilöiden yritykset jättävät verovelvoitteen useammin hoitamatta ja luultavasti tukipäätöstä tekeväälle virkailijalle ne näyttäytyvät riskisempinä ja hakemukset epäuskottavampina. Rikostaustaisilla yrityksillä on verrokkejaan korkeampi liikevaihto ja parempi taloudellinen tulos oikeudellisen muodon ja toimialan vakioimisen jälkeenkin. Kielteisen tukipäätöksen saaneilla yrityksillä oli korkeampi liikevaihto suhteessa myönteisen päätöksen saaneisiin, joten vaikutussuhde voi näkyä myös yrityksen talouslukujen kautta.

Verohallinnolla on tiedossaan yrityksen velvoitteidenhoito sekä veroilmoituksella ilmoitetut taloustiedot. Nämä muuttujat vakioimalla saadaan rikostaustaisuuden kaksi vaikutusreittiä suljettua. Jäljelle jäävän vaikutussuhteen voidaan ajatella edustavan sellaista yrityksen yleistä riskisyyttä, jota Verohallinto ei kykene havaitsemaan, mutta joka antaa kuitenkin tukea myöntävälle virkamiehelle syyn evätä hakemus. Tämä voi näkyä esimerkiksi hakemuksen huonona viimeistelynä tai kehityshankkeen leväperäisyytenä.

Kuvio 4. Rikostaustaisuuden ja koronatukipäätöksen teoreettinen kausaaliyhteys

Koronatukia hakeneiden yritysten joukkoon rakennetaan logistinen regressiomalli, jonka vasteena on "kyllä/ei"-tieto siitä, onko tukea myönnetty kyseiselle yritykselle. Rikostuomiotietoa vakioivina muuttujina käytetään edellisistä malleista tuttuja muuttujia, joiden lisäksi huomioidaan yrityksen verovelvoitteiden hoito edellisessä luvussa esiteltyjen vastemuuttujien eli

valvonnan tuloksen, myöhässä annettujen ilmoitusten sekä verovelan muodossa. Velvoitteidenhoidon tarkistusvuodeksi valitaan 2019, jotta se vastaisi realistisemmin sitä tietoa, mikä virkailijalla voisi olla käytettävissään tukipäätöstä tehdessään.

Näiden lisäksi yrityksen riskisyyttä Verohallinnon näkökulmasta huomioidaan valvontaan joutumisella sekä riskipisteytyksellä. Malliin sisällytetään lisäksi rikostuomion ja oikeudellisen muodon interaktiotermi, jotta huomioidaan rikostaustaisuuden poikkeava merkitys elinkeinonharjoittajille ja yhteisöjen taustahenkilöille. Tämän lisäksi huomioidaan taustahenkilöiden lukumäärän ja rikostaustaisuuden interaktiotermi.

Taulukko 10. Koronatukipäätöstä selittävän logistisen regression keskimääräiset marginaaliefektit oikeudellisen muodon mukaan

Oikeudellinen muoto	Hankintalain mukainen rikostuomio	Muu talousrikostuomio	Muu rikostuomio
Elinkeinonharjoittaja	-1,5 %	7,2 %	2,7 %
Yhteisö	5,2 %	3,7 %	2,7 %

Aineistosta havaitaan selkeä yhteys yrityksen rikostaustaisuuden ja tukipäätöksen välillä. Hankintalain mukainen rikostuomio yhteisön taustahenkilöllä lisää kielteisen koronatukipäätöksen todennäköisyyttä 5,2 prosenttiyksikköä. Elinkeinonharjoittajilla hankintalain mukaiset rikostuomiot taas eivät juuri vaikuta kielteisen tukipäätöksen todennäköisyyteen ja korkeintaan tekevät myönteisen päätöksen hieman todennäköisemmäksi. Muut rikostuomiot lisäävät niin yhteisöillä kuin elinkeinonharjoittajillakin kielteisen tukipäätöksen todennäköisyyttä vajaalla kolmella prosenttiyksiköllä. Erityisen paljon kielteiseen koronatukipäätökseen näyttäisi olevan yhteydessä elinkeinonharjoittajien muu talousrikostuomio; näiden osalta on syytä pitää mielessä pieni otoskoko.

Elinkeinonharjoittavat saavat suhteessa epätodennäköisemmin kielteisen tukipäätöksen kuin yhteisöt, eikä rikostuomio vaikuta elinkeinonharjoittajan todennäköisyyteen saada kielteinen koronatukipäätös sen enempää kuin yhteisön taustahenkilönkään tuomio. Mielenkiintoisesti useamman taustahenkilön yritykset ovat saaneet useammin kielteisen koronatukipäätöksen, mutta toisaalta näissä yrityksissä rikostuomio taas ei vaikuta yhtä voimakkaan kielteisesti.

Taulukko 11. Koronatukipäätöstä selittävän logistisen regression vetosuhteet valittujen muuttujien osalta.

<i>Muuttuja</i>	<i>Vetosuhde</i>
<i>Rikostuomio: muu</i>	1,29 ***
<i>Rikostuomio: hankintalaki</i>	1,72 **
<i>Rikostuomio: muu talousrikos</i>	1,28
<i>Oikeudellinen muoto: elinkeinonharjoittaja</i>	0,76
<i>Taustahenkilöiden lkm</i>	1,01 ***
<i>Myöhässä annettujen ilmoitusten osuus 2019</i>	1,01 ***
<i>Verovelka 31.12.2019: kyllä</i>	1,21 ***
<i>Veroilmoitukseen tehty muutoksia valvonnassa 2019: kyllä</i>	1,18 **
<i>Ulosotossa: kyllä</i>	1,58 ***
<i>Rikostuomio: muu*</i>	0,98 ***
<i>Taustahenkilöiden lkm</i>	
<i>Rikostuomio: hankintalaki*</i>	0,94 *
<i>Taustahenkilöiden lkm</i>	
<i>Rikostuomio: muu talousrikos*</i>	1
<i>Taustahenkilöiden lkm</i>	
<i>Rikostuomio: kyllä*</i>	1,05
<i>oikeudellinen muoto: elinkeinonharjoittaja</i>	
<i>Rikostuomio: hankintalaki*</i>	0,52
<i>oikeudellinen muoto: elinkeinonharjoittaja</i>	
<i>Rikostuomio: muu talousrikos*</i>	1,51
<i>oikeudellinen muoto: elinkeinonharjoittaja</i>	

On mielenkiintoista havaita, että yrityksen taustahenkilöiden rikostuomio on selitysvoimaltaan verrattavissa kolmen velvoitteidenhoidon ulottuvuuden kanssa. Verovelkainen yritys saa 1,21-kertaa todennäköisemmin kielteisen tukipäätöksen kuin velaton yritys; yrityksen, jonka ilmoituksen havaittuun puutteita verovalvonnassa, todennäköisyys saada kielteinen tukipäätös on 1,18-kertainen oikein ilmoittaneeseen yritykseen nähden. Prosenttiyksikön lisäys myöhässä annettujen ilmoitusten osuuteen taas lisää riskiä tukipäätöksen hylkäämiseen 1,01-kertaiseksi. Jos yrityksen taustahenkilö on ollut päivänkin ajan vuonna 2020 ulosotossa, on todennäköisyys saada kielteinen tukipäätös jo 1,58-kertainen muuten vastaavaan verrokkiin nähden.

Rikostuomion saaneiden henkilöiden yritykset saavat siis useammin kielteisen päätöksen senkin jälkeen, kun yrityksen ongelmat verovelvoitteiden hoidossa sekä yrityksen talous, toimiala, riskisyys ja taustahenkilöiden ulosotossa olo on vakioitu. On siis selvää, että rikostaustaiset yritykset erottuvat negatiivisesti edukseen hakijoiden massasta. On kuitenkin vaikeaa sanoa, mikä rikostaustaisten yritysten koronahakemuksissa erityisesti johtaa niiden hylkäämiseen.

5.2 Rikostuomio julkisen tuen epäämisperusteena

Edellisessä luvussa huomattiin, että yrityksen rikostaustaisuus on epäsuorasti pienentänyt todennäköisyyttä saada koronataukea. Moni rikostaustainen yritys on tuen kuitenkin saanut. Seuraavaksi esitetään kontrafaktuaalinen tilanne, jossa yrityksen taustahenkilöiden rikostuomio olisi tuen myöntämisen epäämisperuste. Näin selvitetään, kuinka moni yritys olisi jäänyt ilman koronataukea.

Selvityksessä tulkitaan yrityksen rikostaustaisuus epäamisperusteena kahdella tavalla. Ensiksi rikostaustaisuus tulkitaan kaikista tiukimman mahdollisimman linjan mukaan, jossa yksikin rikostuomio yhdelläkin yrityksen taustahenkilöllä on syy olla myöntämättä koronatukea. Näin ei tehdä erottelua veropetosten ja rattijuopumusten välille vaan kaikki rikosnimikkeet ovat samanarvoisia. Tosimaailmassa näin tiukka tulkinta on luonnollisesti epärealistinen.

Toinen tulkintatapa on hyödyntää hankintalain 80 §:n mukaisia poissulkemiseen johtavia rikosnimikkeitä. Tällä tulkinnalla ne yritykset, joiden vähintäänkin yksi taustahenkilö on tuomittu vähintään yhdestä hankintalaissa mainituista rikosnimikkeestä, eivät olisi oikeutettuja koronatukeen. Tämä tulkintalinja on aiempaa realistisempi, sillä se rajoittuu pienempään määrään rikosnimikkeitä. Hankintalaissa mainitut rikosnimikkeet liittyvät talousrikollisuuteen ja ovat siten luonnollinen lähtökohta myös mahdolliseen julkisten tukien esteperusteen muodostamiseen. Hankintalain mukaisten tuomioiden lisäksi esitetään erillään muut talousrikokset, jotka ovat luonteeltaan sellaisia, jotka voisivat myös sopia hankintalain esteperusteiksi.

Tässä selvityksessä ei kuitenkaan oteta kantaa, ovatko hankintalain 80 §:n mukaiset poissulkemiseen johtavat rikosnimikkeet riittävä tai liian kattava määrittely julkisten tukien epäamisperusteeksi. Tässä selvityksessä ei ole myöskään tarkoituksenmukaista tehdä itse määrittelytyötä mahdollisen epäämissäännön muodostamiseksi.

Ensiksi esitetään luvut, jotka perustuvat ensimmäiseen tiukkaan tulkintaan, jossa mikä tahansa rikostuomio huomioidaan.

Taulukko 12. Myönnetyt koronatuot rikostaustaisuuden mukaan

Myönnetty	Rikostuomio	Lkm	Tukien summa	Tukien mediaani
kyllä	ei	81 111	1 487 506 942	2 400
kyllä	kyllä	4 588	157 011 677	10 000
ei	ei	14 486	0	0
ei	kyllä	1 328	0	0

Vajaasta kuudesta tuhannesta koronatukea hakeneesta rikostaustaisesta yrityksestä noin 4 600 on saanut koronatukea, mikä vastaa noin viittä prosenttia kaikista koronatukea saaneista yrityksistä. Noin 1 300 rikostaustaiselle yritykselle ei myönnetty koronatukea. Rikostaustaisille yrityksille myönnettiin noin 157 miljoonaa euroa koronatukea, mikä vastaa vajaata 10 prosenttia koko aineiston tukisummasta. Jos rikostaustaisuus olisi ollut koronatuoen myöntämisen este tiukimmassa muodossaan, olisi tuo 157 miljoonaa euroa jäänyt myöntämättä.

Rikostaustaiset yritykset saivat keskimääräistä enemmän koronatukea. Rikostaustaisten yritysten tukisumman mediaani on 10 000 euroa, kun mediaani muiden yritysten joukossa oli 2 400 euroa. Keskimääräinen rikostaustainen yritys sai siis noin neljä kertaa enemmän tukea kuin keskimääräinen ei-rikostaustainen koronatukea saanut yritys.

Taulukko 13. Myönnetyt koronatuot ja hankintalain 80 §:n mukainen rikostuomio tai muu talousrikostuomio

Myönnetty	Rikostuomio	Lkm	Tukien summa	Tukien mediaani
kyllä	ei talousrikostuomiota	85 292	1 629 631 624	2 729
kyllä	hankintalaki	298	11 873 906	11 670
kyllä	muu taloustuomio	109	3 013 089	10 000
ei	ei talousrikostuomiota	15 686	0	0
ei	hankintalaki	84	0	0
ei	muu taloustuomio	46	0	0

Vain vajaalla neljällä sadalla yrityksellä on hankintalain 80 §:n mukaisen rikostuomion saanut taustahenkilö. Näistä 84:lle ei myönnetty tukea ja lähes 300 taas sai tuen. Yhteensä näille vajaalle kolmelle sadalle yritykselle jaettiin vajaa 12 miljoonaa euroa. Tämä vastaa noin 0,7 % koko tukisummasta. Hankintalaissa mainittujen rikosnimikkeiden mukaisesti tuomittujen yritysten koronatuot olivat keskimäärin noin 11 500 euroa eli huomattavasti keskiarvoa enemmän.

Muun talousrikostuomion saaneiden taustahenkilöiden yrityksistä hieman reilu sata on saanut koronatuotia. Näille yrityksille tuotia on myönnetty noin 3 miljoonaa euroa, mediaanin ollessa 10 000 euroa. Jos nämä muut talousrikokset huomioitaisiin hankintalain 80 §:ssä mainittujen lisäksi, olisi tuotia jäänyt myöntämättä lähes 14 miljoonaa euroa eli noin 0,9 % koko tukisummasta.

Yllä on esitetty kaksi mahdollista rikostuomion tulkintatapaa julkisten tukien myöntämisen esteperusteena. Eri tulkintatapoja voidaan pitää vaihteluvälinä sille vaikutukselle, jonka rikostaustaisuuden tarkistaminen koronatuotien myöntäessä olisi aiheuttanut. Tiukimmillaan jopa vajaa 10 prosenttia kaikista myönnetyistä tuista olisi jäänyt myöntämättä, paljon rajatumman hankintalakiin ja muihin talousrikoksiin perustuvan tulkinnan mukaan vajaa prosentti. Joka tapauksessa puhutaan tiukemmankin tulkinnan mukaan useista miljoonista euroista.

On huomattava, että selvityksessä käytetty aineisto ei kata lähellekään kaikkia yrityksille jaettuja koronatuotia, sillä aineisto rajoittuu vuoteen 2020. Esimerkiksi kustannustuen viides hakukierros alkoi 21.12.2021, noin puolitoista vuotta ensimmäisen kierroksen jälkeen. Yllä esitetyt taulukot siis tarjoavat liian alhaisen arvion euromääräisestä vaikutusarviosta. Tämän lisäksi käytetty rikostuomioaineisto kattaa tuotiot ainoastaan viiden vuoden ajalta, kun esimerkiksi hankintalaissa tiedot vaaditaan kymmenen vuoden ajalta.

5.3 Taloustiedot ja tukipäätökset

Yhtenä arvioinnin ulottuvuutena ovat koronatuotia hakeneiden yritysten taloustiedot. Tässä kappaleessa tutkitaan, miten yritysten taloustiedot korreloivat toisaalta koronatuotipäätöksen, toisaalta rikostaustan kanssa. Tässä luvussa tyydytään kuvaileviin tilastoihin, eikä pyritä

tekemään pidemmälle meneviä johtopäätöksiä taloustietojen suhteesta toisaalta tukipäätökseen tai yrityksen rikostaustaisuuteen.

Tutkimukseen valitut talouskriteerit ovat yrityksen liikevaihto sekä sen muutos vuodesta 2019, oma nettovarallisuus sekä maksuvalmiussuhde¹⁸. Aineistosta tutkitaan, miten nämä ominaisuudet jakautuvat rikostaustaisten ja muiden yritysten kesken. Tarkoituksena on selvittää, miten rikostuomion saaneiden vastuuhenkilöiden yritykset poikkeavat muista tukia hakeneista yrityksistä taloustiedoiltaan vai onko ryhmien välillä ollenkaan eroja.

Alla olevassa taulukossa esitetään liikevaihdon ja nettovarallisuuden mediaanit ja maksuvalmiussuhteen kvartiiliväli¹⁹, tulorekisteriin ilmoitettujen palkollisten keskiarvo sekä yritysten lukumäärätiedot kussakin neljässä rikostaustaisuuden ja tukipäätöksen kombinaation muodostamassa luokassa.

Taulukko 14. Yritysten rikostaustaisuus, koronatukipäätös sekä talouden tunnusluvut

Myönnetty	Rikostuomio	Liikevaihto	Quick ratio	Nettovarallisuus	Palkollisten lukumäärä	Lukumäärä
ei	ei	81 742	0,16–1,1	2 055	9,6	14 488
ei	muu tuomio	113 658	0,3–1,1	2 176	11,5	1 198
ei	hankintalaki	243 844	0,39–1,36	15 522	25,5	84
ei	muu talousrikos	116 554	0,52–1,3	1 004	7,3	46
kyllä	ei	82 899	0–1,14	5 429	9,5	81 111
kyllä	muu tuomio	218 370	0,35–1,38	15 462	21,9	4 181
kyllä	hankintalaki	394 617	0,46–1,42	31 155	33,8	298
kyllä	muu talousrikos	159 670	0,49–1,14	8 122	50,6	109

Rikostaustaisten yritysten liikevaihto on selvästi suurempi kuin muiden, erityisesti silloin, kun yritykselle on myös myönnetty koronatukea. Vielä paremmalta näyttää hankintalain 80 §:n mukaisen rikostuomion saaneiden henkilöiden yritysten taloustilanne, joiden keskimääräinen vuosiliikevaihto on lähes 250 000 euroa kielteisen koronatukipäätöksen saaneiden joukossa ja lähes 400 000 euroa koronatukea saaneiden joukossa. Myös rikostaustaisten yritysten maksuvalmius näyttää paremmalta ja nettovarallisuus korkeammalta, erityisesti hankintalain 80 §:n mukaisen rikostuomion saaneiden henkilöiden yritysten osalta. Rikostaustaisilla yrityksillä on myös enemmän palkkaa saaneita työntekijöitä tulorekisterin tietojen mukaan. Koronatukea saaneilla yrityksillä on korkeampi liikevaihto ja parempi nettovarallisuus kuin ilman tukea jääneillä yrityksillä.

¹⁸ Maksuvalmiussuhde eli Quick Ratio lasketaan rahoitusomaisuuden suhteena lyhytaikaisiin velkoihin (alle 1 vuosi), alle 0,5 heikko, 0,5–1,0 tyydyttävä ja hyvä yli 1,0.

¹⁹ Kvartiiliväli on mediaania vastaava luku. Kvartiilit jakavat muuttujan neljään yhtä suureen osaan. Kvartiilivälillä tarkoitetaan 1. ja 3. kvartiilin erotusta eli jakauman keskiväliä, johon kuuluu 50 % kaikista yrityksistä. 1. kvartiili tarkoittaa, että 25 % yrityksistä on heikompi quick ratio. Vastaavasti 3. kvartiili tarkoittaa, että 25 % yrityksistä on parempi quick ratio.

Liikevaihdon kehitys

Seuraavaksi tutkitaan yritysten liikevaihdon kehitystä vuodesta 2019 vuoteen 2020. Tämä tutkitaan niin koko vuoden osalta kuin verraten kevään²⁰ 2019 liikevaihtoa vuoden 2020 kevään liikevaihtoon. Kevään 2020 liikevaihto tiedetään niiden yritysten osalta, jotka ovat arvonlisäverovelvollisina joko kuukausi tai neljännesvuosi-ilmoittajia. Osa yrityksistä ei ollut raportoinut ollenkaan liikevaihtoa vuodelta 2019. Lisäksi kaikki eivät ole arvonlisäverovelvollisia. Näin liikevaihdon kehitystä ei voida tutkia koko yritysjoukon osalta. Taulukon luvut kuvaavat sellaisten yritysten mediaania, joilla oli arvonlisäverovelvollista liikevaihtoa vuonna 2019.

Taulukko 15. Yritysten rikostaustaisuus, koronatukipäätös sekä liikevaihdon kehitys 2019–2020

Myönnetty	Rikostuomio	Liikevaihdon muutos 2019 vs. 2020	Liikevaihdon muutos, kevät 2019 vs. 2020
ei	ei	-4,1 %	-3,4 %
ei	muu tuomio	-4,3 %	-2,5 %
ei	hankintalaki	-8 %	-15,3 %
ei	muu talousrikos	-2,8 %	0 %
kyllä	ei	-9,1 %	-20,2 %
kyllä	muu tuomio	-5,8 %	-15,9 %
kyllä	hankintalaki	-5,3 %	-20,3 %
kyllä	muu talousrikos	3,1 %	-9 %

Koronatukia saaneiden yritysten liikevaihto romahti verrattuna kielteisen päätöksen saaneisiin. Erityisen voimakkaasti tippui kevään 2020 liikevaihto suhteessa kevääseen 2019, jolloin Suomen poikkeusolot olivat pahimmillaan. Rikostaustaisten yritysten liikevaihdon muutos oli verrattavissa rikostaustattomien yritysten liikevaihdon putoamiseen siinä joukossa, joille ei myönnetty koronatukia. Koronatukea saamattomien yritysten, joiden taustahenkilö oli tuomittu hankintalain 80 §:n mukaisesti, liikevaihto tosin tippui huomattavasti muita kielteisen rikospäätöksen saaneita yrityksiä enemmän.

Sen sijaan koronatukia saaneiden joukossa rikostaustaisten yritysten ilmoitettu liikevaihto putosi vähemmän kuin muilla tukia saaneilla yrityksillä. Tämä löydös on linjassa aikaisemman Harmaan talouden selvitysyksikön selvityksen kanssa, jossa havaittiin, että taantumassa harmaan talouden piirissä toimivien yritysten ilmoitettu liikevaihto laski vähemmän kuin verrokkiyrityksillä.²¹

Erityisen huomionarvoista on muusta talousrikoksesta kuin hankintalain 80 §:n sisältyvistä tuomittujen henkilöiden yritysten liikevaihdon muutos, joka oli koko vuoden 2020 osalta jopa positiivinen. Myös näiden yritysten liikevaihto putosi keväällä 2020 suhteessa kevääseen 2019, mutta huomattavasti muita yrityksiä vähemmän.

²⁰ Keväällä tarkoitetaan aikaväliä 1.3.–31.5.

²¹ Harmaan talouden selvitysyksikön selvitys 10/2018: Tilinpäätöksen tunnusluvut harmaan talouden mittareina.

Rikostuomion saaneiden taustahenkilöiden yrityksillä näyttäisi tilinpäätöstietojen mukaan olleen vakaampi asema kuin muilla koronatukia hakeneilla yrityksillä. Niiden liikevaihto sekä maksuvalmius ovat parempia, eikä niiden liikevaihto pudonnut yhtä paljon koronakevään 2020 aikana kuin muilla.

6 Rikosnimikkeen merkitys yrityksen verovelvoitteiden hoitamiseen

Tähän asti tässä selvityksessä kaikkia rikosnimikkeitä on käsitelty yhdenvertaisina lukuun ottamatta hankintalain 80 §:ssä mainittuja rikosnimikkeitä sekä muita talousrikoksia. Hienojakoisempaan jaotteluun rikosnimikkeiden välillä ei tässä selvityksessä ole lähdetty. On kuitenkin hyödyllistä päästä rikosnimikkeiden osalta aiempaa tarkemmalle tasolle.

Tässä selvityksessä ei tulla ottamaan substanssilähtöisesti kantaa siihen, miten eri rikosnimikkeitä tulisi kohdella. Sen sijaan selvityksessä tutkitaan datalähtöisesti eri rikosnimikkeiden yhteyttä velvoitteidenhoidon puutteisiin sekä koronatukipäätökseen. Tällä tavalla saadaan alustavaa tietoa siitä, miten eri rikosnimikkeet ovat yhteydessä puutteisiin velvoitteidenhoidossa ja näin eri rikosnimikkeitä voidaan laittaa tärkeysjärjestykseen. Koronatukia myöntäessä virkailijalla ei ole ollut pääsyä yrityksen taustahenkilöiden rikostuomioihin, joten tuomitun rikosnimikkeellä ei pitäisi olla yhteyttä tukipäätökseen. Ovatko kuitenkin tietyn rikostuomion saaneet olleet keskimäärin osaamattomampia tekemään hyviä tukihakemuksia?

6.1 Rikosnimikkeen yhteys velvoitteidenhoidon laiminlyönteihin

Tarkastellaan ensiksi rikosnimikkeen yhteyttä velvoitteidenhoitoon. Aineistona käytetään reilua 6 000 yritystä, joilla on rikostaustainen vastuuhenkilö. Lisäksi käytetään hyväksi tietoa näiden taustahenkilöiden saamista rikostuomioista rikosnimikkeen tasolla. Jokaisesta erillisestä rikosnimikkeestä tehdään oma mallille annettava selittävä muuttuja. Aineistossa esiintyy yhteensä 336 uniikkia rikosnimikettä, joista syytteen mukainen tuomio on annettu 280 eri nimikkeelle. Tästä rikosnimikkeiden joukosta on poistettu ne nimikkeet, joista on annettu syytteen mukainen tuomio alle kymmenen kertaa. Näin jäljelle jää 91 uniikkia rikosnimikettä. Tämä rajaus tehdään, jotta pienen otoskoon aiheuttamaa satunnaisvaihtelua voidaan kontrolloida.

Vastemuuttujana käytetään yleistä oikein toimimisen muuttujaa, joka koostuu aiemmin nähdystä oikea-aikaisen ilmoittamisen, oikeasisältöisen ilmoittamisen sekä oikea-aikaisen maksamisen ulottuvuuksista. Se saa arvon "kyllä", jos yhdelläkin näistä edellä mainituista velvoitteidenhoidon ulottuvuuksista on puutteita. Käytännössä tämä on määritelty niin, että joko yritys on jättänyt yli 10 prosenttia kaikista verovuoden 2020 ilmoituksistaan myöhässä, sen ilmoitusta on korjattu verovalvonnassa tai sillä on verovelkaa kalenterivuoden 2020 lopussa.

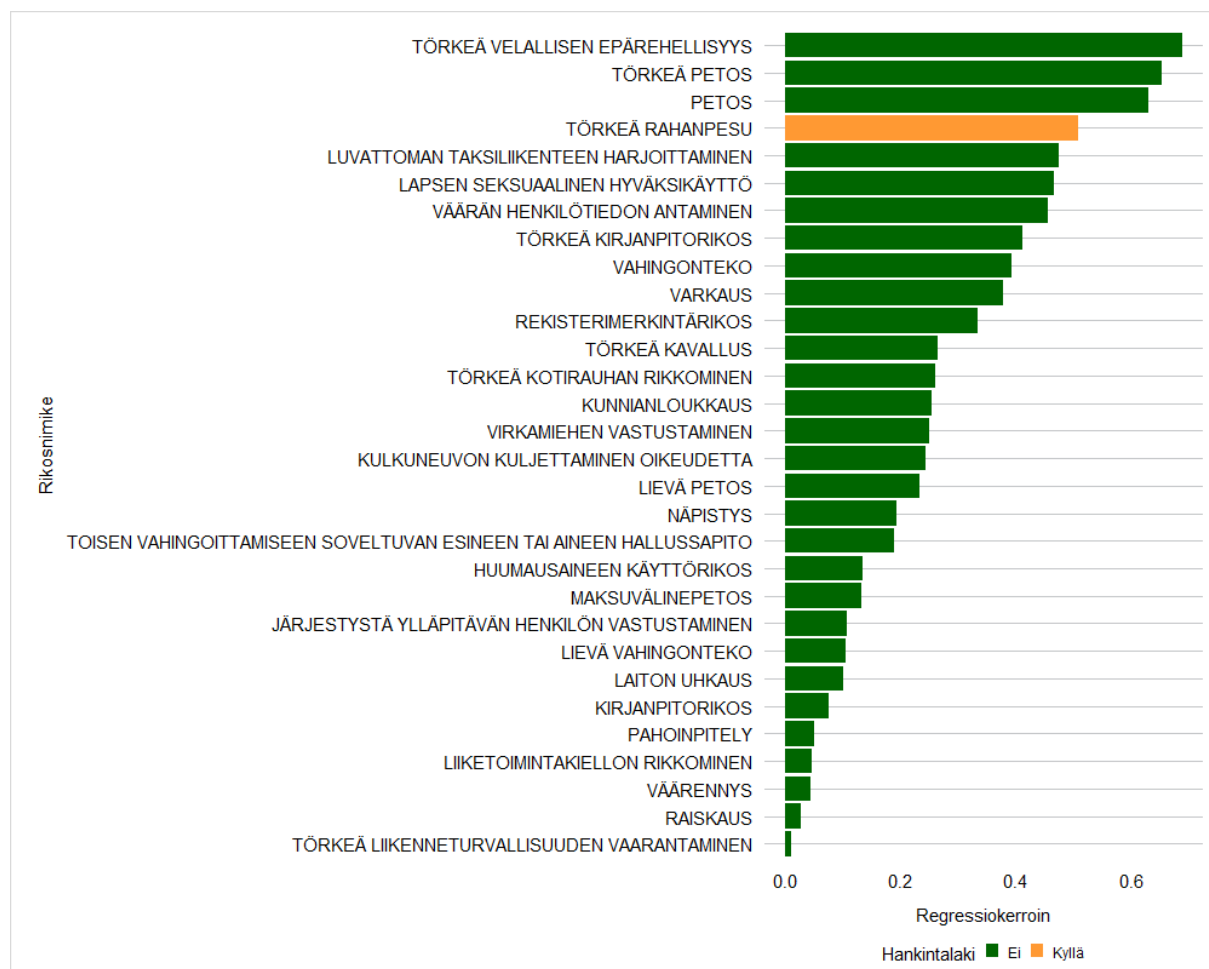
Lopullinen aineisto koostuu noin 6 000 yrityksestä ja 91 sarakkeesta, jotka kuvaavat eri rikosnimikkeillä annettuja tuomioita. Kullekin asiakkaalle on numeraalinen tieto siitä, kuinka monta kertaa kyseiset yrityksen taustahenkilöt on tuomittu kustakin rikoksesta. Syntynyt matriisi on

hyvin harva, sillä suurimmalla osalla yrityksistä on vain yksi taustahenkilön rikostuomio, jolloin yrityksellä on 91 sarakkeella luku 0 ja vain yhdeltä nimikkeeltä löytyy luku yksi.

Aineistoon hyödynnetään binomista elastic net -regressiota. Elastic net -regressiossa regressioyhtälöön lisätään kaksi sakkotermiä, jotka rajoittavat regressiokertoimia ja pakottavat osan kertoimista nollaan. Regressioyhtälön regularisointi on hyödyllistä silloin, kun selittäviä muuttujia on suuri määrä, kuten tämän kaltaisissa tekstianalytiikan sovellutuksissa.

Mallin 91 selittävästä muuttujasta jää jäljelle vain 44. Noin puolella aineiston rikosnimikkeistä assosiaatio velvoitteidenhoidon kanssa jää niin pieneksi, että mallin regularisaatio tiputtaa muuttujan kokonaan pois yhtälöstä. Seuraavassa kuviossa esitetään 30 voimakkaimmin velvoitteidenhoitoa selittävää muuttujaa. Hankintalaissa mainittu rikosnimike on väritetty oranssilla.

Kuvio 5. Rikosnimikkeen regressiokerroin velvoitteidenhoitoa selittävässä elastic net -regressiomallissa.

Kaikista eniten velvoitteidenhoidon puutteita ennustaa yrityksen taustahenkilöiden törkeä velallisen epärehellisyys. Sitä seuraa joukko muita, loogiselta kuulostavia talousrikkomuksia; törkeä petos, petos ja törkeä rahanpesu. Nämä erinäiset talousrikokset ovat usein linkittyneitä

suoraan taustahenkilön yritystoimintaan, joten on järkeenkäypää, että näistä tuomitun henkilön yrityksellä on muita useammin puutteita verovelvoitteiden hoidossa. Iso osa mallin merkityksellisenä kokemista muuttujista liittyy talousrikosnimikkeisiin.

Hankintalain 80 §:n mukaisia rikosnimikkeitä päätyy 30:n voimakkaimmin velvoitteidenhoidon puutteita selittävän muuttujan listalle ainoastaan yksi eli törkeä rahanpesu. Osaltaan syynä on se, että tuomioiden määrät monesta laissa mainitusta rikosnimikkeestä ovat hyvin vähäiset, jolloin tilastollista assosiaatiota ei pääse syntymään. On kuitenkin selvää, että moni hankintalain 80 §:n ulkopuolelle jäänyt rikosnimike ennustaa hyvin yrityksen velvoitteidenhoidon puutteita ja ovat siten huomionarvoisia.

Rikostuomioaineiston kolme yleisintä rikosnimikettä olivat pahoinpitely, liikenneturvallisuuden vaarantaminen ja rattijuopumus. Näistä ainoastaan pahoinpitely esiintyy 30:n rikosnimikkeen listalla ja sekin aivan viimeisten joukossa. Vaikka tällainen rikostuomio antaakin jotain indikaatiota henkilön luonteesta, ei sillä ole juuri merkitystä aineistossa, jossa kaikki muutkin ovat saaneet rikostuomion. Tämä tulos on odotettu ja järkeenkäypä.

Rikosnimikkeiden välille löytyy datasta selkeitä eroja suhteessa velvoitteidenhoitoon. Saatua rikosnimikkeiden järjestystä ei tule pitää liian suurella arvossa, sillä se perustuu lopulta melko pieneen määrään havaintoja. Elastic net -regression avulla saadaan kuitenkin selvää indikaatiota siitä, että kaikki rikokset eivät ole samanarvoisia ja toiset rikosnimikkeet kertovat suuremmasta yrityksen velvoitteidenhoidon laiminlyömisestä kuin toiset.

Rikostuomion saaneiden henkilöiden yritysten joukkoon rakennettu elastic net -malli pystyy pelkkien rikosnimikkeiden avulla päättelemään 56 prosenttia tapauksista oikein. Mallin AUC²² on 0,61 eli se on jonkin verran kolikonheittoa parempi, mutta hyväksi sitä ei voi kutsua. Pelkkä rikosnimike kuitenkin sisältää sellaista informaatiota, joka indikoi lisääntyneestä riskistä velvoitteidenhoidon laiminlyönteihin.

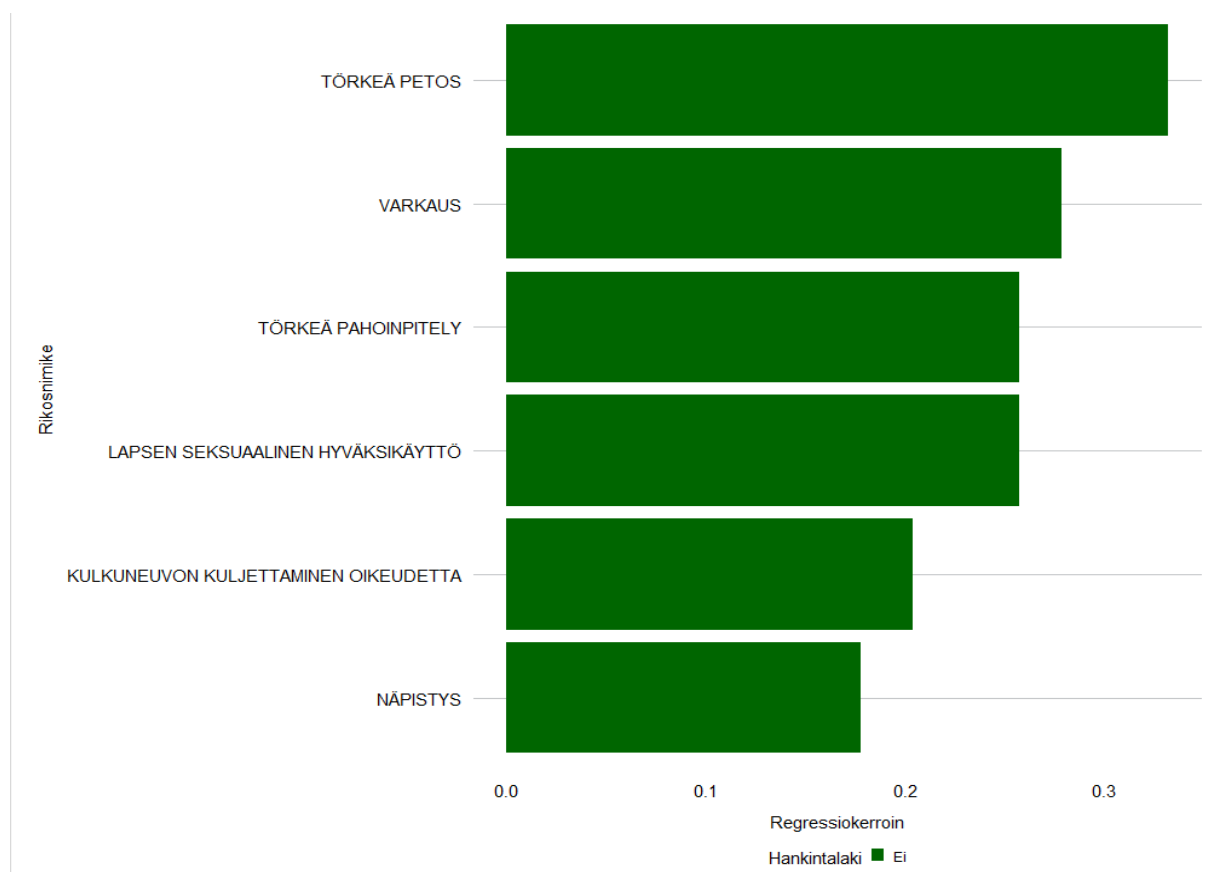
6.2 Rikosnimike ja koronatuen myöntäminen

Velvoitteidenhoidon lisäksi tutkitaan, miten yrityksen rikoksesta tuomitun taustahenkilön rikosnimike on yhteydessä kielteiseen koronatukipäätökseen. Aineistossa huomioidaan noin 5 900 koronatukia hakenutta ja rikostaustaista yritystä. Rikosnimikkeellä ennustetaan koronatuen myöntöpäätöstä vastaavanlaisella elastic net -mallilla kuin edellisessä kappaleessa.

²² AUC eli area under curve on luokittelumallin hyvyydestä kertova mittari, joka saa arvoja välillä 0,5–1, jossa 0,5 vastaa kolikonheittoa ja 1 täydellistä mallia. Se on riippumaton valitusta luokittelun raja-arvosta ja on mallin tarkkuutta parempi indikaattori mittaamaan mallin ennustetehoa. Yleensä 0,7 ylittäviä malleja pidetään kelvollisina ja 0,8 ylittäviä hyvinä, mutta tämä on tapauskohtaista.

Malli ei käytännössä onnistu ennustamaan lainkaan koronatukipäätöstä ja vain kymmenen rikosnimikettä saa mallissa ylipäättään nolasta poikkeavan regressiokerroimen. Kaikki muut muuttujat jäävät mallista pois regularisoinnin seurauksena. Mallin AUC on 0,5 eli se vastaa puhdasta kolikonheittoa. On siis selvää, että rikostuomion saaneiden taustahenkilöiden yritysten joukossa ei tuomion laadulla tunnu olevan juuri yhteyttä kielteiseen koronatukipäätökseen. Vaikka rikostuomioilla havaittiinkin olevan epäsuora yhteys koronatukipäätökseen, vaikuttaa siltä, että rikoksen laadulla ei ole juuri väliä.

Kuvio 6. Rikosnimikkeen regressiokerroin koronatukipäätöstä selittävässä elastic net -regressiomallissa.

Mallin tärkeimpien rikosnimikkeiden listassa ei tunnu olevan selkeää teemaa. Kolmen kärki koostuu törkeästä petoksesta, lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä sekä törkeästä pahoinpitelystä. Kaikki kolme rikosnimikettä ovat vakavia tekoja, mutta toisaalta kuvastavat hyvin erilaisia rikollisia tekijän taipumuksia. Yksikään nimikkeistä ei ole mainittu hankintalain 80 §:ssä.

Tämäkin vahvistaa käsitystä siitä, että koronatuen myöntöpäätökseen ei rikostuomiotaustaisten yritysten alajoukossa tunnu olevan väliä rikoksen tyyppillä. Yleinen rikostaustaisuus lisää yrityksen riskiä saada kielteinen koronatukipäätös, luultavasti siksi, että rikoksista tuomittujen taustahenkilöiden hakemukset ovat huonolaatuisempia ja projektit epäuskottavampia. Mutta rikoksen tyyppillä ei ole niin vahvaa vaikutusta, että se näkyisi tässä valmiiksi riskisessä joukossa yleisempänä tuen epäämisenä.

7 Johtopäätökset

Selvityksen tarkoituksena oli selvittää, lisääkö yrityksen taustahenkilöiden rikostaustaisuus yrityksen verovelvoitteidenhoidon puutteita. Tämän lisäksi tutkittiin yrityksen rikostaustaisuuden vaikutusta koronatukien myöntämiseen ja selvitettiin, kuinka paljon mahdollinen rikostuomioihin perustuva estoperuste julkisten tukien myöntämiselle olisi vaikuttanut myönnettyihin koronatuksiin.

Selvityksessä yrityksen rikostaustaisuus jaoteltiin neliportaiseksi muuttujaksi, jossa yritys oli joko hankintalain 80 §:n mukaisesti rikostaustainen, muuten talousrikostaustainen, muuten rikostaustainen tai ei ollenkaan rikostaustainen. Karkeaa luokittelua lukuun ottamatta selvityksessä ei otettu kantaa henkilön saaman rikostuomion laatuun, vaan kaikkia rikosnimikkeitä kohdeltiin tasa-arvoisesti. Noin kolme prosenttia kaikista aineiston henkilöasiakkaista oli saanut rikostuomion vuosina 2016–2020. Kun yksikin rikostuomion saanut taustahenkilö riitti merkitsemään yrityksen rikostaustaiseksi, vajaa kahdeksan prosenttia aineiston yrityksistä tuli luokitelluksi rikostaustaiseksi. Elinkeinonharjoittajien osalta osuus vastasi samaa noin kolmea prosenttia kuin aineiston henkilöasiakkaissa havaittiin.

Tutkimuksen tilastollisilla malleilla tuli todistettua, että vastuuhenkilön rikostaustalla on selkeä, riskiä kohottava vaikutus yrityksen verovelvoitteidenhoidossa havaittaviin häiriöihin. Yrityksen velvoitteidenhoitoa mitattiin kolmella ulottuvuudella, jotka olivat oikea-aikainen ilmoittaminen, oikeasisältöinen ilmoittaminen sekä oikea-aikainen maksaminen. Yrityksen taustahenkilöiden rikostuomiot lisäsivät riskiä puutteelliseen velvoitteidenhoitoon kaikissa kolmessa ulottuvuudessa. Erityisesti talousrikoksista tuomittujen yrityksissä havaittiin puutteita velvoitteidenhoidossa.

Erityisesti rikostaustaisuus lisäsi elinkeinonharjoittajien velvoitteidenhoidon puutteita. Koska elinkeinonharjoittaja vastaa yksi yhteen rikostuomion saanutta luonnollinen henkilöä, tämä löydös oli odotuksen mukainen. Yhteisöistä vain osa on yhden henkilön osakeyhtiötä²³ ja tällöinkin osakeyhtiö on henkilöstä itsestään erillinen entiteetti, jolla on oma verotuksensa.

Yrityksen rikostaustaisuudella havaittiin olevan myös negatiivinen vaikutus koronatuon saamiseen. Vaikutus säilyi senkin jälkeen merkittävänä, kun yrityksen taloustiedot sekä velvoitteidenhoidon puutteet vakioitiin. Tämä on mielenkiintoinen ilmiö, sillä koronatuksia myöntäneillä virkailijoilla ei ollut käytössään taustahenkilöiden rikostuomiotietoja. Mikäli koronatuksia myöntävillä virkailijoilla olisi ollut taustahenkilöiden rikostuomiotiedossa ja tukien

²³ Tällaisia yhden yrityksen osakeyhtiöitä oli aineistossa noin 15 000 eli noin 20 % kaikista aineiston yhteisöistä.

myöntämiseen olisi hyödynnetty hankintalain 80 §:n mukaisia estoperusteita, vajaa 12 miljoonaa tukieuroa olisi jäänyt jakamatta kolmelle sadalle eri yritykselle.

Rikosnimikkeen vaikutusta tutkittiin rikostuomiotaukaisten yritysten joukossa. Kaikki rikosnimikkeet eivät lisää yrityksen velvoitteidenhoidon puutteiden riskiä yhtäläisesti. Aineistossa yleisimpiä rikostuomioita olivat erilaiset liikenne rikkomukset sekä pahoinpitelyt, mutta pääsääntöisesti velvoitteidenhoidon puutteita parhaiten ennustivat erilaiset talousrikokset kuten petokset ja verorikkomukset.

Selvityksen löydösten perusteella näyttää selvältä, että epäsuotuisa käytös yhdellä elämäntilanteella näyttää lisääntyneenä riskinä myös toisaalla. Rikostuomion saaneiden henkilöiden yritykset hoitavat verovelvoitteensa muita huonommin. Kaikkia rikostuomioita ei kuitenkaan voi niputtaa samaan laariin, vaan toiset rikosnimikkeet indikoivat suuremmasta riskistä kuin toiset.

8 Lähdeluettelo

- Armel Irakunda, G. N. (2020). EX-Incarcerated/Convict Status: Beneficial for Self-Employment and Entrepreneurship? *The American Economist*, 144-162.
- Blicke, G. S. (2006). *Some Personality Correlation of Business White Collar Crime, Applied Psychology*. London.
- Fazel, S. j. (2015). A Systematic Review of Criminal Recidivism Rates Worldwide: Current difficulties and Recommendations for Best Practice. 2.
- Graubøl. (2010). *Retur: En Nordisk Undersøgelse of Recidiv blant Klienter i Kriminal forsorgen*. Oslo: Kriminalomsorgens Utdanningscenter.
- Knight, F. (1921). Risk, Uncertainty, Profit. *The Riverside Press Cambridge*.
- Langlais, E. (2008). On criminals and their attitude against risk. *Aconomix-CNRS-ParisX, and CEREFIGE-Nancy University*.
- Lund, J. (2021). *Rikostentekijät tilastojen valossa. Kvalitatiivinen analyysi rikoksista epäiltyjen taustoista*. Tampere: Poliisikorkeakoulu.
- Perri, F. (2016). *Red Collar Crime, International Journal of Psychological Studies*. Chicago IL USA: Canadian Center of Science and Education.
- Rantanen, N. (2020). *Talousrikosten Selitysmalleja - Talousrikosten syyt Suomessa*. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Ray, J. V. (2007). Psychopathy, attitudinal Beliefs, and White Collar Crime. 27-28.
- Repo-Viitanen, E. (2007). Psykopatia. *Duodecim*, 2369-2374.
- Richard G Brody, K. A. (2018). From White Collar Crime to Red Collar Crime. *PubMed Central*, 353.
- Saarioja. (2009). *Persoonallisuuspiirteet ja attribuutiot talousrikoksista tuomituilla vangeilla*. Tampere.
- Tilastokeskus. (2020). *Rikos ja pakkokeinotilasto: Viranomaisen tietoon tullut rikollisuus 2020*. Helsinki: Tilastokeskus. Noudettu osoitteesta https://www.tilastokeskus.fi/til/rpk/2020/13/rpk_2020_13_2021-05-12_fi.pdf
- Väänänen, T. (2015). *Riskin karttaminen yrittäjyyden selittäjänä*. Oulu: Oulun yliopisto.

9 Luettelo kuvioista ja taulukoista

Kuvio 1. 30 yleisintä rikosnimikettä aineiston taustahenkilöillä (Lähde ORK, 1/2022)	11
Kuvio 2. Velvoitteidenhoidon kausaalidiagrammi	21
Kuvio 3. Myöhässä annettujen ilmoitusten osuuden histogrammi niiden yritysten osalta, jotka ovat antaneet 13 tai useamman veroilmoituksen vuodelle 2020.	24
Kuvio 4. Rikostaustaisuuden ja koronatukipäätöksen teoreettinen kausaaliyhteys	36
Kuvio 5. Rikosnimikkeen regressiokerroin velvoitteidenhoitoa selittävässä elastic net - regressiomallissa.....	45
Kuvio 6. Rikosnimikkeen regressiokerroin koronatukipäätöstä selittävässä elastic net - regressiomallissa.....	47
Taulukko 1. Hankintalain 80 §:n mukaiset poissulkemiseen johtavat rikosnimikkeet ja niiden lukumäärät aineistossa	12
Taulukko 2. Aineiston yritykset koronatukihakemuksen mukaan sekä taustahenkilöiden rikostuomiot (Lähde: ORK 1/2022)	13
Taulukko 3. Aineiston yritykset rikostuomion tyypin sekä oikeudellisen muodon mukaan luokiteltuna	13
Taulukko 4. Myöhässä ilmoittamisen betaregressiomallin rikostuomiotiedon keskimääräiset marginaaliefektit oikeudellisen muodon mukaan.....	25
Taulukko 5. Myöhässä ilmoittamisen betaregressiomallin vetosuhteen valittujen muuttujien osalta	25
Taulukko 6. Verovalvonnan lopputulosta ennustavan mallin rikostuomiotiedon keskimääräiset marginaaliefektit oikeudellisen muodon mukaan.....	28
Taulukko 7. Valvonnan kädenjälkeä selittävän logistisen regression vetosuhteet valittujen muuttujien osalta.	28
Taulukko 8. Verovelkamallin rikostuomiotiedon keskimääräiset marginaaliefektit oikeudellisen muodon mukaan.....	30
Taulukko 9. Verovelkaisuutta selittävän logistisen regression vetosuhteet valittujen muuttujien osalta.	31
Taulukko 10. Koronatukipäätöstä selittävän logistisen regression keskimääräiset marginaaliefektit oikeudellisen muodon mukaan.....	37
Taulukko 11. Koronatukipäätöstä selittävän logistisen regression vetosuhteet valittujen muuttujien osalta.	38
Taulukko 12. Myönnetyt koronatuet rikostaustaisuuden mukaan.....	39
Taulukko 13. Myönnetyt koronatuet ja hankintalain 80 §:n mukainen rikostuomio tai muu talousrikostuomio	40
Taulukko 14. Yritysten rikostaustaisuus, koronatukipäätös sekä talouden tunnusluvut.....	41
Taulukko 15. Yritysten rikostaustaisuus, koronatukipäätös sekä liikevaihdon kehitys 2019–2020	42

10 Liitteet

LIITE 1. Hankintalain 80 § pakolliset poissulkemisperusteet

LIITE 2. Hankintalain 80 § ulkopuoliset talousrikosnimikkeet

10.1 Hankintalain 80 § pakolliset poissulkemisperusteet

Seuraavassa on listattu hankintalain 80 §:n ehdottomat sulkemisperusteiden pykälät:

Hankintayksikön on päätöksellään suljettava ehdokas tai tarjoaja tarjouskilpailun ulkopuolelle, jos hankintayksikön tiedossa on, että ehdokas tai tarjoaja taikka sen hallinto-, johto- tai valvontaelimen jäsen tai edustus-, päätös- tai valvontavaltaa käyttävä henkilö on rikosrekisteristä ilmenevällä lainvoimaisella tuomiolla tuomittu jostakin seuraavasta rikoksesta rangaistukseen:

- 1) rikoslain (39/1889) 16 luvun 13 §:ssä tarkoitettu lahjuksen antaminen, 16 luvun 14 §:ssä tarkoitettu törkeä lahjuksen antaminen, 16 luvun 14 a §:ssä tarkoitettu lahjuksen antaminen kansanedustajalle tai 16 luvun 14 b §:ssä tarkoitettu törkeä lahjuksen antaminen kansanedustajalle;
- 2) rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä tarkoitettu osallistuminen järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan;
- 3) rikoslain 25 luvun 3 §:ssä tarkoitettu ihmiskauppa tai 25 luvun 3 a §:ssä tarkoitettu törkeä ihmiskauppa;
- 4) rikoslain 29 luvun 1 §:ssä tarkoitettu veropetos, 29 luvun 2 §:ssä tarkoitettu törkeä veropetos, 29 luvun 4 a §:ssä tarkoitettu työeläkevakuutusmaksupetos, 29 luvun 4 b §:ssä tarkoitettu törkeä työeläkevakuutusmaksupetos, 29 luvun 5 §:ssä tarkoitettu avustuspetos, 29 luvun 6 §:ssä tarkoitettu törkeä avustuspetos tai 29 luvun 7 §:ssä tarkoitettu avustuksen väärinkäyttö;
- 5) rikoslain 30 luvun 7 §:ssä tarkoitettu lahjominen elinkeinotoiminnassa, 30 luvun 7 a §:ssä tarkoitettu törkeä lahjominen elinkeinotoiminnassa, 30 luvun 8 §:ssä tarkoitettu lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa tai 30 luvun 8 a §:ssä tarkoitettu törkeä lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa;
- 6) rikoslain 32 luvun 6 §:ssä tarkoitettu rahanpesu, 32 luvun 7 §:ssä tarkoitettu törkeä rahanpesu, 32 luvun 8 §:ssä tarkoitettu salahanke törkeään rahanpesun tekemiseksi tai 32 luvun 9 §:ssä tarkoitettu tuottamuksellinen rahanpesu;
- 7) rikoslain 34 a luvun 1 §:ssä tarkoitettu terroristisessa tarkoituksessa tehty rikos, 34 a luvun 2 §:ssä tarkoitettu terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelu, 34 a luvun 3 §:ssä tarkoitettu terroristiryhmän johtaminen, 34 a luvun 4 §:ssä tarkoitettu terroristiryhmän toiminnan edistäminen, 34 a luvun 4 a §:ssä tarkoitettu koulutuksen antaminen terrorismirikoksen tekemistä varten, 34 a luvun 4 c §:ssä tarkoitettu värväys terrorismirikoksen tekemiseen tai 34 a luvun 5 §:ssä tarkoitettu terrorismin rahoittaminen.

Hankintayksikön on päätöksellään suljettava ehdokas tai tarjoaja tarjouskilpailun ulkopuolelle, jos hankintayksikön tiedossa on, että ehdokkaan tai tarjoajan hallinto-, johto- tai valvontaelimen jäsen tai edustus-, päätös- tai valvontavaltaa käyttävä henkilö on rikosrekisteristä ilmenevällä lainvoimaisella tuomiolla tuomittu rikoslain 47 luvun 1 §:ssä tarkoitettusta työturvallisuusrikoksesta, 47 luvun 2 §:ssä tarkoitettusta työaika-suojelurikoksesta, 47 luvun 3 §:ssä tarkoitettusta työsyrynnästä, 47 luvun 3 a §:ssä tarkoitettusta

kiskonnantapaisesta työsyrynnästä, 47 luvun 5 §:ssä tarkoitetusta työntekijöiden järjestyksellisen vapauden loukkaamisesta tai 47 luvun 6 a §:ssä tarkoitetusta luvattoman ulkomaisen työvoiman käytöstä.

10.2 Hankintalain 80 § ulkopuoliset talousrikosnimikkeet

Tässä selvityksessä luokitellaan erikseen seuraavat aineistossa esiintyvät rikosnimikkeet luokkaan "muut talousrikokset"

- RL 30 luvun 9 § **Kirjanpitorikos**
- RL 30 luvun 9a § **Törkeä kirjanpitorikos**
- RL 30 luvun 10 § **Tuottamuksellinen kirjanpitorikos**
- RL 39 luvun 1 § **Velallisen epärehellisyys**
- RL 39 luvun 1a § **Törkeä velallisen epärehellisyys**
- RL 39 luvun 2 § **Velallisen petos**
- RL 39 luvun 3 § **Törkeä velallisen petos**
- RL 39 luvun 6 § **Velkojainsuosinta**
- Liiketoimintakieltoon tuomitut (laki liiketoimintakiellosta)
- RL 16 luvun 11 § **Liiketoimintakiellon rikkominen**
- RL 16 luvun 7 § **Rekisterimerkintärikos**